

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

VILMA BALANDYTĖ
Magistrantūros neakivaizdinių studijų Civilinės teisės programos
II kurso CVT-mn 7-03 grupės studentė

NEIGALIŲJŲ SOCIALINĖS GARANTIJOS
Magistro baigiamojo darbo tyrimo programa

Tikrino: Doc. dr. A.Bitinas

Vertinimas:

Vilnius, 2009m.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NEĮGALIŪJŲ STATUSO TEISINIO REGLAMENTAVIMO BEI VALSTYBĖS SOCIALINIŲ GARANTIJŲ REALIZAVIMO FORMOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE	7
1.1. Neįgaliųjų statuso bei socialinių garantijų sampratos teisiniai aspektai socialinės apsaugos sistemoje	7
1.2. Neįgaliems asmenims taikomų socialinių garantijų teisinis reglamentavimas	16
2. NEĮGALIŪJŲ ASMENŲ SOCIALINIŲ GARANTIJŲ ĮGYVENDINIMO KOMPARATYVISTINĖ TEISINIO REGLAMENTAVIMO ANALIZĖ	32
2.1. Neįgaliųjų statuso bei socialinių garantijų teisinio reglamentavimo formos JAV	32
2.2. Neįgaliųjų statuso bei socialinių garantijų teisinio reglamentavimo formos Rusijoje	37
2.3. Neįgaliųjų statuso bei socialinių garantijų teisinio reglamentavimo formos ES	42
3. NEĮGALIŪJŲ ASMENŲ SOCIALINIŲ GARANTIJŲ ĮGYVENDINIMO BEI UŽTIKRINIMO LIETUVOJE TEISINIO REGLAMENTAVIMO PAKANKAMUMO ĮVERTINIMAS	48
IŠVADOS	50
LITERATŪROS SĄRAŠAS	52
PRIEDAI	56
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69

ĮVADAS

Temos aktualumas: Lietuva, tapusi tarptautinės demokratinių valstybių bendruomenės dalimi, privalo užtikrinti, kad mūsų valstybės gyventojams būtų suteiktos ir garantuotos kuo geresnės visuotinai pripažintos galimybės dalyvauti visuomeniniame keitimosi paslaugomis procese. Konstitucija įtvirtina nemažai socialinių ir ekonominių teisių bei su jomis susijusių principų. Konstitucijos¹ 52 straipsnyje nurodoma, kad „viena iš socialinių valstybės funkcijų yra užtikrinti piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais“. Taip pat, šiam tikslui pasiekti, vyksta tarptautinių teisės aktų derinimo procedūros su ES bei tarptautinėmis organizacijomis – prisijungiama prie sutarčių, pasirašomos bei ratifikuojamos konvencijos. Deja, kaip paašškėjo dabartinės pasaulinės ekonominės krizės sąlygomis, dalyvavimas tarptautinių dokumentų derinimo procese bei jų implementacija vykdomosios valdžios viešosios politikos reguliavimo sferoje, savaime nesukuria materialinės bei socialinės gerovės realybėje. Neįgaliaisiais bent jau įstatymiškai mūsų valstybėje pasirūpinta: nustatyti trys neįgalumo ir darbingumo lygiai, mokamos pensijos ir pašalpos, teikiamos vienokios ar kitokios socialinės garantijos, siūloma globa ir rūpyba. Taigi iškyla klausimas: ar to nedarome formaliai, kaip visa ši teisinė bazė yra įgyvendinama realiame gyvenime? Ar tai atitinka visuomenės, o ypač specifinės jos grupės – neįgalųjų, lūkesčius? Pažymėtina, kad neįgalieji patys vis garsiau prabyla apie realų savo teisių įgyvendinimą. Taip pat, reikalauja, kad apie jų teises būtų kalbama įtraukiant ir juos, o ne paliekant nuošaly.

Temos naujumas: Neįgalieji yra mūsų visuomenės mažuma. Tai viena iš labiausiai pažeidžiamų, socialiai izoliuotų grupių visuomenėje. Neįgalieji, kaip ir visi piliečiai, privalo turėti tokias pačias žmogaus teises. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos² 1 straipsnyje sakoma: „visi žmonės yra laisvi ir lygūs jų orumo ir teisių atžvilgiu. Norint pasiekti šį tikslą, valstybė turi pagarbiai žiūrėti į savo visuomenės įvairovę ir siekti, kad neįgalieji galėtų naudotis visomis žmogaus teisėmis: civilinėmis, politinėmis, socialinėmis, ekonominėmis ir kultūrinėmis.“

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2008 m. Lietuvoje gyveno 258 894 neįgalūs asmenys, t.y. asmenys, kuriems pripažintas neįgalumo lygis arba darbingumo lygis ir (ar) nustatyta specialiųjų poreikių tenkinimo reikmė. Didžiąją dalį neįgalųjų sudaro asmenys, kuriems nustatytas 30-40 procentų darbingumo lygis.³

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992 11 30 Nr. 33-1014.

² Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948 m.) // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.

³ Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?567434200> (Žiūrėta 2009 09 01)

Neįgaliųjų skaičius mūsų šalyje atitinka Jungtinių Tautų Organizacijos duomenis, kad pasaulyje žmonės su negalia sudaro apie 10 procentų visų gyventojų.

Užsienio šalys bei tarptautinės organizacijos jau senokai atkreipė dėmesį į neįgaliųjų problemas. Jungtinių Tautų Organizacija šiuo klausimu yra priėmusi teisės aktų, iš kurių svarbiausi: Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija (1945 m.), Protiškai Atsilikusių Asmenų Teisių Deklaracija (1971 m.), Neįgaliųjų Asmenų Teisių Deklaracija (1975 m.), 1983-1992 m. pasaulinė neįgaliųjų veiklos programa.

2002 m. Madride priimta Europos neįgalių žmonių Forumo deklaracija, įtvirtinanti neįgalių žmonių nediskriminavimą ir pozityvių valstybės veiksmų tokių žmonių atžvilgiu būtinumą. Ši deklaracija suformavo pamatines neįgaliųjų teisių gynimo nuostatas ir įtvirtino naują kryptį - nuo labdaros ir malonės tikėjimosi prie neįgaliųjų teisės į nediskriminavimą ir pozityvią pagalbą, kaip subjektinės teisės garantavimo. Ši deklaracija laikoma naujo neįgaliųjų judėjimo pradžia. 2003 metai Lietuvoje ir Europoje buvo paskelbti Neįgaliųjų metai. Tokiu politiniu sprendimu valstybė moraliai įsipareigoja gerbti neįgalių asmenų orumą, užtikrinti bei įgyvendinti jų teises ir laisves.⁴

Per pastaruosius metus neįgaliųjų socialinės paramos sektoriuje atsirado naujų teisės aktų, taip pat nuolatos tobulinama esamam teisinė bazė, su tikslu suteikti kuo efektyvesnę socialinę paramą neįgaliesiems.

Darbo tikslas: Nustatyti neįgaliųjų socialines garantijas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos sistemoje bei įvertinti socialinių garantijų įgyvendinimo bei užtikrinimo reglamentavimo pakankamumą.

Darbo objektas: Neįgaliųjų socialinių garantijų teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos sistemoje.

Darbo hipotezė: Lietuvoje egzistuoja nekryptingas neįgaliųjų socialines garantijas reglamentuojančios teisinės bazės kūrimas, ko pasekoje pasireiškia socialinių garantijų praktinio įgyvendinimo problemos.

Darbo problema:/Tyrimo problema: Reformų valstybinių socialinių garantijų srityje nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo atlikta tikrai nemažai. Tai ir perėjimas nuo medicininio neįgaliųjų integracijos modelio prie socialinės integracijos modelio, šio modelio

---

⁴ Juodkaitė D. JAV socialinės apsaugos sistemos finansinė parama, teikiama neįgaliesiems žmonėms // Jurisprudencija, 2004, T. 57(49). P. 41-62.

bei teisės aktų tobulinimas. Tačiau ar pats neįgalusis patiria šiuos pokyčius? Kaip šių reformų metu keičiasi neįgaliųjų garantijos realiame gyvenime? Ar nėra pažeidžiamos konstitucinės žmogaus teisės? Tai svarbu ne tik neįgaliesiems, bet ir jų šeimos nariams, artimiesiems.

Ypač pastaruoju metu, pasaulinei ekonominei krizei palietus ir Lietuvos Respubliką, atsirado būtinybė mažinti darbo vietų skaičių ne tik valstybinėse institucijose, bet ir privačiose įmonėse, taip pat, taupant valstybės biudžeto lėšas, vis dažniau prabylama apie pensijų ir kitų išmokų mažinimą, kas liečia ir neįgaliesiems teikiamas materialinės būklės garantijas. Taigi, šiuo metu neįgaliesiems yra ypač svarbus jiems taikomų socialinių garantijų realus įgyvendinimas.

Magistro baigiamajame darbe neįgaliųjų konkrečios socialinės garantijos nagrinėjamos atsižvelgiant į socialinės apsaugos sampratą plačiąja ir siaurąja prasme. Didesnį dėmesį skiriant neįgaliųjų socialinėms garantijoms socialinės apsaugos srityje ir jų teikimo formų teisinio reglamentavimo nagrinėjimui bei jų veikimui praktikoje, taip pat pateikiant užsienio šalių: JAV, Rusijos ir ES komparatyvistinę analizę. Rusija šiame magistro baigiamajame darbe pasirinkta dėl buvusios glaudžios sąsajos su Lietuvos Respublika, tuo tarpu, JAV dėl stiprios socialinės apsaugos sistemos, siekiant pažvelgti kokią įtaką šios valstybės socialinės apsaugos sistemai padarė pasaulinė ekonominė krizė.

Tyrimo uždaviniai: Tam, kad būtų tinkamai bei visapusiškai pasiektas darbo tikslas išsikelsime žemiau nurodytus uždavinius:

Darbo uždaviniai:

1. Per socialinės apsaugos sistemą atskleisti neįgalumo ir neįgaliesiems teikiamų socialinių garantijų sampratas;
2. Išanalizuoti ir įvertinti neįgalių asmenų socialinių garantijų teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje, didesnį dėmesį skiriant garantijoms socialinės apsaugos srityje;
3. Išanalizuoti ir įvertinti neįgalių asmenų materialinės būklės socialines garantijas JAV ir Rusijos socialinės apsaugos sistemoje;
4. Išanalizuoti ir įvertinti neįgalių asmenų socialines garantijas ir jų įgyvendinimą ES;
5. Pasiūlyti korekcinius mechanizmus bei rekomendacinius veiksmus neįgaliųjų socialinės apsaugos sistemos tobulinimui.

Darbo metodai:

- Mokslinės, teorinės ir periodinės literatūros analizė.
- Dokumentų bei ataskaitų lyginamoji analizė.

- Teisės aktų chronologinė analizė.
- Užsienio šaltinių apžvalga, teisės aktų lyginamoji analizė.

Darbe vartojamos sąvokos bei sutrumpinimai:

Neįgalumas - dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas.

Neįgalusis - asmuo, kuriam Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka pripažintas neįgalumo lygis arba mažesnis negu 55 procentų darbingumo lygis ir (ar) nustatyta specialiųjų poreikių tenkinimo reikmė.

Profesinė rehabilitacija - asmens darbingumo, profesinės kompetencijos bei pajėgumo dalyvauti darbo rinkoje atkūrimas arba didinimas ugdymo, socialinio, psichologinio, rehabilitacijos ir kitomis poveikio priemonėmis.

Specialusis poreikis - specialiosios pagalbos reikmė, atsirandanti dėl asmens įgimtų ar įgytų ilgalaikių sveikatos sutrikimų (neįgalumo ar darbingumo netekimo) ir nepalankių aplinkos veiksnių.

Neįgalumo lygis - kompleksiskai įvertinus nustatytas asmens sveikatos būklės, savarankiškumo kasdienėje veikloje ir galimybių ugdytis netekimo mastas.

Darbingumo lygis - asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus.

1. NEĮGALIŲJŲ STATUSO TEISINIO REGLAMENTAVIMO BEI VALSTYBĖS SOCIALINIŲ GARANTIŲ REALIZAVIMO FORMOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

1.1. Neįgaliųjų statuso bei socialinių garantijų sampratos teisiniai aspektai socialinės apsaugos sistemoje

Siekiant išnagrinėti neįgaliųjų socialinių garantijų teisinį reglamentavimą svarbu apibrėžti pačias neįgalumo bei socialinių garantijų sąvokas.

Sunku apibrėžti neįgaliųjų padėtį pasaulyje kadangi neįgalumo apibrėžimai ir kriterijai skiriasi priklausomai nuo politinių tikslų, teisės aktų bei administracinių standartų. Neįgalumo apibrėžimas yra itin svarbus, nes pagal jį nustatoma, kuriuos asmenis teisės akto nuostatos gina, o kurių ne.

Šiuo metu nėra universalus įstatyminio neįgalumo apibrėžimo taikomo ES valstybėse. Tokia situacija yra susiklosčiusi, kadangi kiekviena valstybė narė neįgalumo sąvoką yra įtvirtinusi savo nacionaliniuose teisės aktuose. Mūsų šalyje neįgalumo sąvoka yra įtvirtinta 2005 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme.⁵ Įstatymas neįgalumą apibrėžia gan lakoniška ir siaura sąvoka. Pagal šį įstatymą neįgalumas – tai dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas.

Neįgalumas pagal sutrikimo pobūdį yra klasifikuojamas į tris rūšis. Tai fizinė, intelektinė ir psichinė negalia. Šias sąvokas mes galime rasti mokslinėje literatūroje, tačiau teisinio apibrėžimo jos neturi, taip pat, nėra įtvirtintos valstybiniuose teisės aktuose.

Manau, jog neįgalumą reiktų apibrėžti itin atidžiai – jis turėtų būti platestis, kad įstatymo teikiama apsauga, būtų užtikrinta plačiam asmenų ratui ir kiekvienas, kuris patiria diskriminaciją dėl neįgalumo, galėtų tuo įstatymu pasinaudoti. Kad vien dėl per siauro neįgalumo sąvokos reglamentavimo teisės normose, nebūtų atimta galimybė apginti savo teises tiems asmenims, kurie nepatenka į siaurus sąvokos rėmus.

Šiuo klausimu reiktų raginti Europos Parlamentą ir Tarybą atidžiai apsvarstyti poreikį ir galimybes sukurti vieningą Europos Sąjungos mastu neįgalumo sąvoką, parengti gaires, kurios skirtos švietimo šioje srityje vykdymui, kad visi neįgalieji Europos Sąjungoje priklausytų šios direktyvos apimčiai.

---

⁵ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969.

Negalios modeliai

Negalios reiškinių sociologija ilgus metus laikė antraeilium dalyku, palikdama ją medicininių mokslų sričiai. Todėl negalia įprastai buvo suvokiama kaip tam tikras žmogaus kūno funkcijų sutrikimas, trukdantis elementariai kasdieni veiklai. Tokią siaurą ir vienpusišką negalios sampratą imta kvestionuoti ir ieškoti naujų teorinių prieigų, kalbančių apie negalią kaip sudėtingą socialinį reiškinį. Bet tik per pastaruosius keturis dešimtmečius ji pradėta intensyviai nagrinėti sociologiniu požiūriu (Thomas 2004: 569). Tačiau negalia yra toks nevienalytis ir daugiamatis reiškinys, jog jos sampratų apibrėžties klausimas ligi šiol esti pamatinė negalios sociologijos problema (Abberley 2002: 79).⁶

Negalia vertinama ir analizuojama iš įvairių, dažnai kontravertiškų teorinių pozicijų, todėl teorinės negalios sąvokos siejamos su tam tikrais modeliais - socialiniu ir medicininiu negalios sampratos modeliais.

Negalios reiškinio analizę XX a. ketvirtajame-penktajame dešimtmetyje pradėjo vystyti medicinos sociologija, vyravo T.Parsonso (1951) „ligos modelis“, kuris ir suformavo medicininį modelį. Septintajame dešimtmetyje Vakarų šalyse medicininis modelis imtas kritikuoti, nes paaiškėjo, kad nei kūno funkcijų atstatymas, nei finansinė pagalba neišsprendžia neįgalumo problemos. Taigi medicininis modelis buvo pradėtas reformuoti ir buvo pereita prie socialinio modelio. Jo pradininkai buvo neįgalieji (Quinn, 1998).

Medicininis modelis negalią laiko nukrypimu nuo normos, asmenine individo problema, pirmiausiai stengiantis sutrikimą koreguoti medicininės reabilitacijos pagalba ir kompensuoti finansiškai. Neįgalieji laikomi pacientais, turinčiais asmeninius funkcinis sutrikimus, kurie riboja dalyvavimą socialinėje veikloje.

Neįgaliųjų problemos yra jų asmeninės problemos, kurias sukelia liga, trauma ar sveikatos būklė. Tokiu atveju dėmesys kreipiamas ne į asmenį, kaip į žmogų, o į atskiras jo dalis: akis, rankas, kojas ir t.t. (Lonsdale, 1990). Negalia suvokiama kaip nukrypimas, o tai veda prie neigiamo neįgaliųjų vertinimo visuomenėje ir suskaldo ją į dvi dalis: silpnus, reikalaujančius globos, priklausomus neįgaliuosius "gavėjus", ir stiprius, teikiančius labdarą, nepriklausomus "davėjus". Toks požiūris dominuoja ne tik visuomenėje, juo grindžiama socialinė politika. Pagrindinis jos principas yra asmenis su negalia izoliuoti, atskirti nuo visuomenės ir teikti finansinę pagalbą.⁷

---

⁶ Jolita Viluckienė. „Iškūnyta“ socialinio modelio negalios samprata. Filosofija. Sociologija // 2008. T. 19, Nr. 4, p. 45–52.

⁷ I. Pivorienė. „Integracijos modeliai: nuo medicininės reabilitacijos ir finansinės kompensacijos prie visuminio požiūrio į neįgalumą“, Socialiniai neįgalumo aspektai // Kaunas, VDU Socialinio darbo institutas. 2002, 104–105.

Lietuvai tapus ES nare, šalis įsijungė į Europos vertybių sistemą. Tai sudarė prielaidas formuoti naujai socialinei paradigmai ir pakeisti požiūrį į neįgaliuosius. Šiandien neįgalumas Lietuvoje siejamas su socialiniu modeliu.

Socialinis modelis akcentuoja ne tik vidines bet ir išorines negalios priežastis ir pasekmes, negalia suvokiama kaip socialinė problema, kurios sprendimui būtinas teisinis pagrindas. Neįgalusis čia yra asmenybė, su savo poreikiais, kuriuos visuomenė turi patenkinti, ir teisėmis, kurios turi būti užtikrintos (Quinn, 1998).

Sociologiniame neįgalumo diskurse pastaruoju metu jis yra tapęs kone viena dažniausiai nagrinėjamų temų. Tai yra Didžiojoje Britanijoje kilusi neįgalumo studijų (Disability studies) suformuota teorinė prieiga, besivadovaujanti principine nuostata, jog neįgalumas yra socialiai sukonstruotas reiškiny, kylantis iš visuomenėje egzistuojančios socialinės priespaudos (oppression) neįgaliųjų atžvilgiu. Socialinis neįgalumo modelis gimė kaip kritinė reakcija į biomedicininę sampratą, pabrėžiančią individo kūno deviaciją, sampratą, kuri buvo įsitvirtinusi ne tik akademiniam, bet ir socialinės politikos diskurse. Todėl neįgalumo studijų teoretikai siekė visomis išgalėmis išstumti biomedicininę sampratą ir įtvirtinti radikaliai naują požiūrį į neįgalumą. Tačiau šis modelis kritikuojamas už tai, jog perdėm akcentuoja socialiai sukonstruoto neįgalumo prigimtį, atmesdamas kone svarbiausią – kūniškąją dimensiją – sutrikimą, be kurio neįmanoma adekvačiai atspindėti neįgalumo reiškinių tikrovės.⁸

Jeigu medicininio negalios modelio pagrindas yra kūno sutrikimas, iš kurio kyla pats neįgalumo faktas ir visos su juo susijusios pasekmės tiek atskiro asmens, tiek visuomenės gyvenime, tai socialinis modelis stipriai prieštarauja medicininiam ir iš minėto priežasties ir pasekmės santykio pašalina kūno sutrikimą, pakeisdamas jį socialine struktūra. Todėl socialinis negalios sampratos modelis apibrėžia, jog neįgalumas kyla iš socialinės struktūros, kuri apriboja asmens funkcionavimą visuomenėje (Cole 2007). Kitaip tariant, asmenys neįgalūs tampa ne dėl kūno pažeidimo, o dėl visuomenės, sukuriančios įvairius barjerus, kurie atima galimybę visavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime. Tokia esminė negalios sampratų sankirta kyla iš socialiniame modelyje atliktos analitinės perskyros tarp sutrikimo ir neįgalumo sąvokų. Sutrikimas čia yra priskiriamas biologinai, o neįgalumas socialinei sričiai. Vadinasi, neįgalumas pagal socialinį modelį yra aiškinamas kaip socialiai sukurtas reiškiny, kintantis dėl konkrečios visuomenės socialinių, ekonominių struktūrų bei kultūros (Corker, Shakespeare 2002), o sutrikimas paliekamas nuošaly kaip asmeninė ir nereikšminga fizinio kūno savybė. Socialinis modelis ypač akcentuoja teisinę problemos sprendimo pusę. Šis požiūris teigia, kad funkciniai aplinkos reikalavimai yra nulemti vykdomosios socialinės politikos (Hahn, 1990)

---

⁸ Jolita Viluckienė. „Iškūnyta“ socialinio modelio negalios samprata. Filodofija Sociologija // 2008. T. 19. Nr. 4, p. 45–52

Didžiausias socialinio modelio trūkumas yra biologinės ir socialinės sričių supriešinimas, tačiau nors ir sąveikaudamos dichotominiu santykiu, jos vis dėlto yra persipynusios. Todėl praktiškai kasdieniame gyvenime iš tiesų labai sunku apibrėžti, kur baigiasi sutrikimas ir prasideda negalia, arba kur prasideda kūno sutrikimo, o kur socialinių barjerų poveikis neįgalumui. Taip pat visiškai aišku, jog negalima negalios redukuoti nei į kūno patologiją, nei į socialiai sukonstruotą visuomenės spaudos formą. Todėl tikslinga ieškoti būdų, kaip prabilti apie negalią, jo prigimtį, peržengiant socialinio modelio ribas bei integruojant skirtingus šio reiškinio aspektus.⁹ Taigi, galima preziumuoti, kad reikalingas vientisas modelis, kuris jungtų medicininį ir socialinį modelius į vieną.

Šiame darbe vadovaujamosi socialiniu negalios modeliu, kadangi šis modelis akcentuoja ne individualias, subjektyvias neįgalio asmens problemas, o socialinės visuomenės problemas, su kuriomis susiduria visuomenė, siekiant užtikrinti neįgalaus asmens dalyvavimą kolektyvinėje veikloje. Taigi, vadovaujantis šiuo modeliu atkreiptinas dėmesys į problemas slypinčias pačioje visuomenėje, socialinėje apsaugoje, joje įtvirtintose socialinėse garantijose ir jų užtikrinime.

2005 m. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas vietoj senosios sąvokos invalidas įteisino sąvoką neįgalusis. Pagal įstatymo 2 straipsnio 8 punktą neįgalusis – tai asmuo, kuriam Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka pripažintas neįgalumo lygis arba mažesnis nei 55 procentų darbingumo lygis ir (ar) nustatyta specialiųjų poreikių tenkinimo reikmė. Būtinybė keisti sąvoką invalidas iškilo, dėl neįgaliųjų diskriminacijos taip pat perėjus nuo medicininio neįgalumo modelio prie socialinio. Sąvoka neįgalusis yra tolerantiška, mažiau diskriminuojanti, žeminanti ir nepriskiria individo prie socialiai atstumtųjų grupės. Tačiau pastebėtina, jog visuomenė per tiek laiko vis dar neįsisavino naujosios sąvokos ir toliau neįgaliuosius įvardina invalidais.

Šiuo metu yra svarstomas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktas Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 2, 6, 15, 26 ir 22 straipsnių pakeitimo projektas. Šio projekto vienas iš tikslų yra patikslinti esamą sąvoką neįgalusis.

Socialinių garantijų samprata

Siauresne prasme socialinių garantijų terminas vartojamas kaip socialinės apsaugos garantijų sinonimas. Šiuo atveju socialinės garantijos suprantamos kaip socialinės apsaugos sistemos užtikrinamos garantijos. „Socialinė apsauga apima visas priemones, kurių imasi

---

9 Jolita Viluckienė. „Iškūnyta“ socialinio modelio negalios samprata. Filodofija Sociologija // 2008. T. 19. Nr. 4, p. 51.

visuomeninės ar privačios institucijos, siekdamos palengvinti namų ūkiams ar individams tenkančią tam tikrų rizikos faktorių bei poreikių našta...“.¹⁰ Socialinės apsaugos garantijos, remiantis ES statistikos apibūdinimu, apima piniginių išmokų ir socialinių paslaugų teikimą asmenims dėl įvairių socialinės rizikos aplinkybių, tokių kaip liga, negalė, nedarbas, senatvė, našlystė, vaikų auginimas, skurdas.

Profesorius V.Vadapalas garantijų koncepcijos analizę apžvelgia per tarptautinės teisės prizmę, t.y. per Tarptautinio ekonominių, socialinių bei kultūrinių teisių pakto¹¹ (prie, kurio nuo 1991 m. kovo mėn. prisijungusi ir Lietuva) 2 straipsnio analizę. Autorius garantijas įvardija kaip „rezultato įsipareigojimus“, kai valstybė privalo imtis priemonių, kad įvykdytų tarptautinės sutarties nuostatas. Tačiau atsižvelgiant į skirtingą valstybių išsivystymo lygį bei ekonominį potencialą, pakte nenustatomas tiesioginis įsipareigojimas valstybėms garantuoti ekonomines, socialines bei kultūrines teises. Tuo atveju, jei valstybė nesiima priemonių palaipsniui įgyvendinti įtvirtintas teises, ji pažeidžia paktą.¹²

Garantijas galima išskirti pagal konkrečias sritis. Viena jų socialinės garantijos socialinės apsaugos srityje. Tai konstitucinės garantijos, kurios yra įtvirtintos pagrindiniame šalies teisės akte – Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹³ 52 straipsnyje, kuriame reglamentuojama, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės, invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Pažymėtina, kad minėtomis nuostatomis, pasak LR Konstitucinio Teismo, „išreiškiamas valstybės socialinis pobūdis, o socialiniam aprūpinimui, t.y. visuomenės prisidėjimui prie išlaikymo tų savo narių, kurie negali dėl įstatymuose numatytų svarbių priežasčių apsirūpinti iš darbo ar kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti, pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas“.¹⁴ Tačiau Konstitucijoje įtvirtintos garantijos formuojamos nenurodant specialių ekonominių garantijų ir konkrečių socialinių grupių, kurioms jos teikiamos, todėl jos labiau traktuojamos kaip deklaratyvaus pobūdžio valstybės „tiksliniai įsipareigojimai“. LR Konstitucijos 48 str. „Kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą ar verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju. O kokią tikslinių įsipareigojimų dalį socialinės rizikos atvejais valstybė gali prisiimti įgyvendinimui, priklauso nuo realių valstybės ekonominių ir finansinių galimybių, t.y. nuo visuomenės sukurto gerbūvio.

---

¹⁰ Socialinių tyrimų institutas. „Mokslininkų socialinės garantijos“ // Vilnius, 2008 m.

¹¹ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002. Nr.77-3290.

¹² Vadapalas, Vilenas. Tarptautinė teisė: bendroji dalis // Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 240.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992 11 30 Nr. 33-1014.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997 03 15, Nr. 23-546.

Taigi neįgaliųjų socialines garantijas galima būtų apibrėžti kaip valstybės sukurtoje socialinių – ekonominių normų sistemoje, teisiškai įtvirtintas priemonės neįgalių asmenų socialinėms teisėms įgyvendinti bei apsaugoti.

Socialinės politikos ribose pagal socialinėje politikoje išskiriamas pagrindines veiklos sferas neįgaliųjų socialines garantijas galima skirstyti į:

- garantijas sveikatos apsaugos srityje; (medicininės pagalbos laidavimą ir paslaugas susirgus Lietuvos Respublikos piliečiams įtvirtina Konstitucijos 53 str.);
- garantijas švietimo ir ugdymo srityje (prigintinę Lietuvos Respublikos piliečių teisę į mokslą įtvirtina Konstitucijos 41 str.);
- garantijas socialinės apsaugos srityje (įtvirtinta Konstitucijos 52 str.).

Socialinės apsaugos sistema – tai valstybės nustatytų socialinių ekonominių preimonių visuma, kuri suteikia žmonėms apsaugą nuo pavojaus gauti per mažas pajamas dėl nedarbo, ligos, negalios, tėvystės pareigų, senatvės, mirus sutuoktiniui arba vienam iš tėvų. Be to, jomis užtikrinama galimybė naudotis paslaugomis, be kurių neįmanoma gyventi oriai. Tai atspindi LR Konstitucijos 21 straipsnis: „Žmogaus orumą gina įstatymas“. Europos Sąjungos valstybėse yra didelė socialinės apsaugos įvairovė. Kaip konkrečioje valstybėje organizuojama socialinė apsauga, iš esmės priklauso nuo politinių jėgų santykių tuo metu, kai buvo kuriamos ir pagrindžiamos socialinės apsaugos institucijos. Bendra yra tai, kad socialinė apsauga sukurta remiantis konstitucinėmis piliečių teisėmis, siekiant įgyvendinti gerovės valstybės uždavinius. Kaip tinkamas šalies socialinės apsaugos rodiklis yra įvardijamas 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksas.¹⁵ Kodeksas nustato minimalius socialinės apsaugos standartus. 2005 m. šį Kodeksą pasirašė taip pat ir Lietuva. Šiuo metu yra derinamas šio Kodekso ratifikavimo klausimas. Tačiau kadangi bendros ES socialinės apsaugos sistemos nėra ir kiekviena ES šalis socialinę apsaugą reguliuoja atskirai, Lietuva taip pat savo socialinę apsaugą turi tvarkyti savarankiškai.

Neįgalusis – yra ypatingas visuomenės narys, turintis specialius poreikius. Jam yra skiriama parama, privilegijos bei lengvatos iš valstybės, tam kad būtų įgyvendintos jo kaip piliečio prigimtinės teisės ir laisvės, nepaisant to, kad neįgaliųjų socialinio sluoksnio lengvatoms palaikyti yra skiriama didelė finansų suma, pvz.: iš ligonių kasų, savivaldybių, nacionalinių programų. Kiekvienoje valstybėje jos yra diferencijuojamos, kadangi skirtingos valstybės turi skirtingus lėšų kiekius, kuriuos gali skirti neįgaliems remti. Neįgaliąjam yra itin svarbi valstybės pagalba. Jo gyvenimo kokybė labai priklauso nuo valstybės garantuotos socialinės pagalbos.

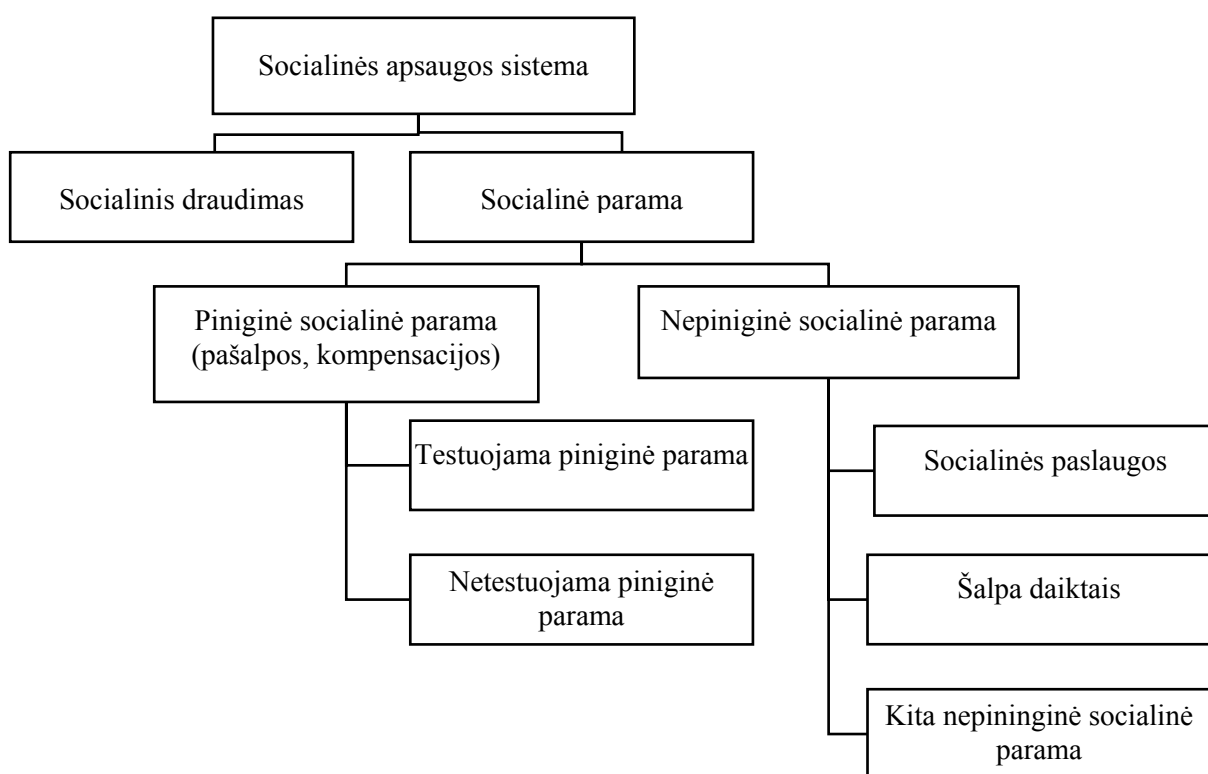
¹⁵ Europos socialinės apsaugos kodeksas // Valstybės žinios, ETS Nr. 48.

Kad būtų galima susidaryti bendrą vaizdą būtina kompleksiskai apžvelgti mūsų šalyje sukurtą socialinės apsaugos sistemą.

Šiuo metu valstybinę socialinės apsaugos sistemą sudaro socialinis draudimas ir socialinė parama. Valstybės socialinės apsaugos sistemos dalis taip pat yra įstatymais patvirtintos valstybinės programos, kuriomis siekiama užtikrinti lėšų ir paslaugų teikimą socialinės apsaugos tikslais.

Valstybinis socialinis draudimas – yra reglamentuojamas 1991 gegužės 21 d. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatyme.¹⁶ Valstybinis socialinis draudimas – tai socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos.

Socialinė parama – tai įstatymais nustatyta socialinių, ekonominių priemonių visuma, apimanti piniginę paramą ir socialines paslaugas asmenims, kuriems jos reikalingos.

1 pav. Socialinės apsaugos sistema.

¹⁶ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas// Valstybės žinios, 1991, Nr. I-1336

Vienas iš būdų, siekiant patenkinti neįgaliųjų specialiuosius poreikius, yra socialinių paslaugų teikimas. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu¹⁷ Nr. X-493 (išnaša) socialinės paslaugos – tai paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam ar praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šėimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Pagrindinis socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti iverkti socialinę atskirtį. Paslaugų poreikis, pasak L.Žalimienės, – tai objektyvių sąlygų, aplinkybių nulemta kliento būklė, situacija, kai klientui reikia socialinių paslaugų, kurios padėtų jam išspręsti iškilusias problemas.¹⁸ Socialinės paslaugos asmeniui (šeimai) teikiamos atsižvelgiant į individualius asmens (šėimos) interesus ir poreikius. Socialinės paslaugos yra:

- 1) bendrosios;
- 2) specialiosios.

Bendrosios socialinės paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šėimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi ar kompensuojami atskiromis, be nuolatinės specialistų pagalbos teikiamomis paslaugomis. Lietuvoje, siekiant patenkinti neįgalių asmenų poreikius, šiuo metu yra teikiama nemažai bendrųjų paslaugų: informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, sociokultūrinės paslaugos, transporto organizavimo, maitinimo organizavimo, aprūpinimo kompensacine technika, būtiniaisiais drabužiais ir avalyne, asmeninės higienos, priežiūros bei kitos paslaugos. Šios paslaugos gali būti teikiamos socialinių paslaugų, švietimo, sveikatos priežiūros įstaigose, bendruomenės centruose, dienos centruose, asmens namuose ar kitur (LR Sveikatos apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d isakymas Nr. A1-93 Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo, Žin., 2006, Nr. 43-1570).

Kai bendrosios socialinės paslaugos neveiksmingos neįgaliesiems teikiamos specialiosios socialinės paslaugos.

Specialiosios socialinės paslaugos neįgaliesiems teikiamos įvairaus pavaldumo stacionariuose ar nestacionariuose socialinės globos įstaigose, dienos centruose. Specialiosioms paslaugoms priskiriama:

1. socialinė priežiūra;
2. socialinė globa.

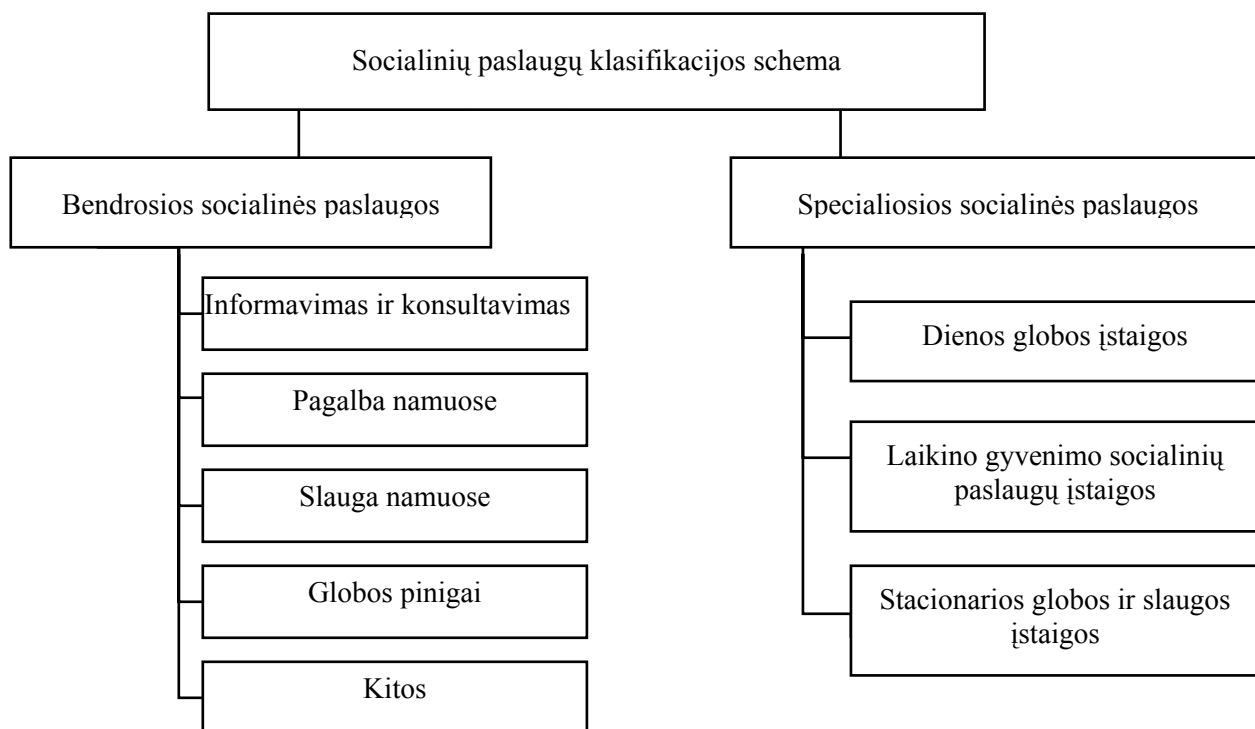
---

¹⁷ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios, 2006, Nr. X-493

¹⁸ Žalimienė L. Socialinės paslaugos // 2003, Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija.

Socialinė priežiūra yra visuma paslaugų, kuriomis asmeniui (šeimai) teikiama kompleksinė pagalba, kuriai nereikia nuolatinės specialistų priežiūros. Socialinei priežiūrai priskiriamos pagalba į namus, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo, laikino apnakvindinimo bei kitos paslaugos. Socialinė globa yra visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė pagalba, kuriam reikia nuolatinės specialistų priežiūros. Socialinė globa pagal trukmę skirstoma į dienos, trumpalaikę ir ilgalaikę. (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493, 8 straipsnis).

Atskirais savivaldybės nustatytais atvejais, kai bendrąsias socialines paslaugas ir socialinę priežiūrą asmeniui (šeimai) yra veiksmingiau organizuoti pinigais, šios paslaugos gali būti keičiamos į piniginę išmoką – pagalba pinigais. Pagalba pinigais mokėjimą reglamentuoja Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintas mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašas. (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493, 9 straipsnis).

2 pav. Socialinių paslaugų klasifikacijos schema.

1.2. Neįgaliems asmenims taikomų socialinių garantijų teisinis reglamentavimas

Analizuojant neįgaliųjų socialines garantijas reglamentuojančią teisinę bazę, reikėtų paminėti, kad pirmasis teisės aktas Lietuvoje, reglamentuojantis neįgaliųjų teisinę padėtį buvo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. liepos 5 d. nutarimas Nr. I-352 „Dėl Lietuvos Respublikos invalidų interesų gynimo“. Šiuo aktu buvo pripažinta Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinėje Asamblėjoje priimta Invalidų teisių deklaracija. Jau 1993 m. buvo priimtas Invalidų socialinės integracijos įstatymas. Po šių veiksmų buvo įdiegta visa eilė normatyvinių dokumentų, skirtų neįgaliųjų teisių realizavimui ir gynimui. Neįgaliųjų teisinę padėtį reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos įstatymai, o tam tikras specifines sritis – atskiri teisės aktai ar lydimieji dokumentai, įtvirtinantys specialias teisės normas.

Vienas iš svarbiausių pokyčių neįgalių asmenų teisių srityje įvyko 2004 m., kai buvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, kuris įsigaliojo nuo 2005 m. liepos 1 d. Šis įstatymas įnešė daug naujovių į neįgalių asmenų aplinką. Svarbiausi naujojo įstatymo akcentai, jog nelikus invalidumo sąvokos, ją pakeitė – neįgalumo fakto ir darbingumo laipsnio nustatymo sąvokos. Vietoj trijų invalidumo grupių, pagal naujojo įstatymo nuostatas asmenims iki 18 metų yra nustatomas neįgalumo faktas, kuris pagal savo pasireiškimo laipsnį yra skirstomas į tris laipsnius: sunkus, vidutinis ir lengvas. Vyresniems nei 18 metų neįgaliesiems iki senatvės pensijos amžiaus vietoj invalidumo grupės nustatomas darbingumo lygis. Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais:

- Jei asmeniui nustatoma 0-25% darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu, negali dirbti įprastinėmis sąlygomis, t. y. gali dirbti tik pagal negalios pobūdį pritaikytoje darbo aplinkoje.
- Jei asmeniui nustatoma 30-55% darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu, gali dirbti įprastinėmis darbo sąlygomis, atsižvelgiant į Išvadoje dėl darbo pobūdžio ir sąlygų pateiktas rekomendacijas.
- Jei asmeniui nustatoma 60-100% darbingumo, asmuo laikomas darbingu.

Pensinio amžiaus neįgaliesiems darbingumo lygis nėra nustatomas, jiems yra nustatomas specialiųjų poreikių lygis. Siekiant išsaugoti asmenų, kuriems buvo neterminuotai nustatyta invalidumo grupė, teises ir garantijas, invalidumo grupės prilyginamos specialiųjų poreikių lygiui. Senatvės pensijai specialiųjų poreikių lygis įtakos neturi.

- I invalidumo grupė – didelių specialiųjų poreikių lygis;
- II invalidumo grupė – vidutinių specialiųjų poreikių lygis;

- III invalidumo grupė – nedidelių specialiųjų poreikių lygis.

Iki šiol nustatant invalidumo grupę lemiamas kriterijus buvo žmogaus sveikatos būklė. Tuo tarpu įsigaliojus naujai sistemai, asmens darbingumo lygio vertinimas neapsiriboja tik mediciniais kriterijais, o yra vertinamas kompleksiskai - atsižvelgiant į asmens sveikatos būklės ir profesinių, funkcinų veiksmų bei aplinkybių, įtakančių žmogaus darbingumą, visumą.

Nepaisant to, kad darbingumo sąvoka labiau atsižvelgia į asmens neįgalumo kompleksiskumą, sutrikimai išlieka kaip vertinimo pagrindas, akcentuojamas asmens funkcionavimo sumažėjimas. Be to, darbingumui vertinti sukuriama vieninga kriterijų ir instrumentų sistema. Dar daugiau, prie Socialinės apsaugos ir darbo ministrijos įkuriama, kaip ir viešpataujant invalidumo sampratai, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba. Vadinasi išsaugojamas klinikinio modelio principas, kad sutrikimų raiškos laipsnį ir galimybes nustato ekspertai pagal iš anksto sudarytus universalius kriterijus.

Klausimas yra esminis: ar darbingumas, kaip savybė yra pastovi ir nenutrūkstama, ar vis dėlto darbingumas yra situatyvus, konstruktyvus, kūrybingas? Yra daugybė pavyzdžių, kai oficialiai I grupės invalidais ar nedarbingais įvertinti asmenys pasiekia puikių rezultatų vienoje ar kitoje darbinėje ar profesinėje srityje, o visiškai neveiksniais klasifikuoti asmenys puikiai šoka, groja, vaidina. Vadinasi, darbingumo samprata nenumato neįgaliųjų dalyvavimo, saviraiškos galimybių. Darbingumas vėl, kaip ir invalidumo samprata, tampa tik priemone pašalpos ir lengvatoms gauti. Vadinasi, valstybė netiesiogiai ugdo neįgaliųjų priklausomumą nuo kitų, skatina pasyvumą, stiprina atskirtį. Neįgaliam asmeniui tenka manipuliuoti darbingumo statusu sprendžiant, ar rinktis visišką nedarbingumą (mažesnis nei 25 %) ir kartu gauti didesnę valstybės pašalpą, bet prarasti faktinę galimybę įsidarbinti, ar rinktis mažesnio laipsnio nedarbingumą, gauti mažesnę pašalpą ir tikėtis įsidarbinti.¹⁹

Kitas labai svarbus įstatymo aspektas yra profesinė rehabilitacija. Profesinės rehabilitacijos paslaugos - tai viena iš naujesnių priemonių, kuri įtvirtina neįgaliųjų socialines garantijas. 2005 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujam Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymui, buvo sudarytos didesnės galimybės neįgaliesiems, integruotis į darbo rinką, dalyvaujant profesinės rehabilitacijos programose. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme profesinė rehabilitacija apibrežiama kaip asmens darbingumo, profesinės kompetencijos ir pajėgumo dalyvauti darbo rinkoje atkūrimas arba didinimas ugdymo, socialinio, psichologinio, rehabilitacijos ir kitomis poveikio priemonėmis. Nors skirtingose šalyse profesinės rehabilitacijos sampratos skiriasi, tačiau visose jose akcentuojamas vienas profesinės rehabilitacijos tikslas – tai

---

¹⁹ J.Ruškus, G.Mažeikis. Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas // 2007, Šiaulių universitetas.

yra asmens integravimas į darbo rinką, prieš tai atstatant jo buvusius įgūdžius bei sugebėjimus ar suteikiant jam naują kvalifikaciją. Šioje programoje dalyvauja tik tie asmenys, kurie patys pageidauja joje dalyvauti. Skiriamos šios profesinės reabilitacijos paslaugos: profesinis orientavimas, konsultavimas, profesinių gebėjimų įvertinimas, atkūrimas arba naujų išugdymas, perkvalifikavimas. Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį neįgaliam asmeniui nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (NDNT), darbingumo lygio nustatymo procedūros metu. Nustačius profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį, asmuo kreipiasi į teritorinę darbo biržą, kuri išduodamas profesinės reabilitacijos pažymėjimas bei siuntimas į profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančią įstaigą (šiuo metu licencijas teikti minėtas paslaugas turi 9 įstaigos). Pažymėtina, kad dalyvaujančiam profesinės reabilitacijos programoje nuo pirmos dienos mokama profesinės reabilitacijos pašalpa. Pasibaigus profesinės reabilitacijos programai, asmeniui nusatomas galutinis darbingumo lygis.

Kadangi tai nauja priemonė skirta neįgaliesiems, jos įgyvendinimo praktikoje pavyzdžiai dar nėra ypatingai ženkliūs. Lietuvos darbo biržos duomenimis²⁰ 2008 metais šalyje 34 darbo biržos į profesinę reabilitaciją nusiuntė 279 asmenis ir 36 % padėjo integruotis į darbo rinką. Palyginti su 2007 m. neįgaliųjų 2008 m. idarbinta mažiau, kadangi praeitais metais iš baigusiujų profesinės reabilitacijos programą neįgaliųjų idarbinta 46,7 %.

Reikia pripažinti, kad profesinės reabilitacijos sistema vystosi labai pamažu, nepanaudojant profesinės reabilitacijos paslaugoms teikti planuotų valstybės biudžeto lėšų bei nepasiekiant planuotų rezultatų.²¹

Neišvystyta profesinės reabilitacijos infrastruktūra. Šiuo metu profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančios įstaigos teikia paslaugas asmenims su fizine bei proto negalia. Nėra įstaigų, teikiančių paslaugas psichinę, regos, klausos negalią turintiems asmenims. Nepakankamas profesinės reabilitacijos sistemos metodinis pasiruošimas: nėra parengta visuotinai patvirtintų neįgaliųjų profesinės reabilitacijos programų bei profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo metodikų bei asmens gebėjimų (įgūdžių) vertinimo metodikų, nėra profesinės reabilitacijos paslaugų standartų, darbo su neįgaliaisiais metodikų, trūksta kvalifikuotų specialistų, galinčių teikti kokybiškas profesinės reabilitacijos paslaugas neįgaliesiems. Neįgaliųjų motyvacijos stoka.²² Kai kurie baigę programą net neketina ieškoti darbo, ar net ir suradus darbą jo atsisako.

Taigi, esama praktika rodo, kad šiandieną yra koreguotinos šios profesinės reabilitacijos sritys:

- Teisinės bazės tobulinimas;

²⁰ Lietuvos darbo birža prieiga per internetą www.ldb.lt (žiūrėta 2009 11 04)

²¹ Profesinės reabilitacijos paslaugų plėtros 2007-2012 m. strategija // Valstybės žinios. 2007, Nr. A1-157.

²² Profesinės reabilitacijos paslaugų plėtros 2007-2012 m. strategija // Valstybės žinios. 2007, Nr. A1-317.

- Profesinės reabilitacijos prieinamumas;
- Profesinės reabilitacijos kokybė;
- Informacijos sklaida;

Kad profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo sistemas reikia vystyti pripažįsta ir poįstatyminių teisės aktų rengėjai. Šiuo metu rengiamos profesinės reabilitacijos paslaugų plėtros 2007-2012 m. strategijos tikslas - sukurti vieningą teisinę, ekonominę ir organizacinę sistemą užtikrinančią galimybes neįgaliesiems dalyvauti profesinės reabilitacijos programose ir sėkmingai įsidarbinti.

Sėkmingas neįgalių asmenų dalyvavimas darbo rinkoje imanomas tik užtikrinant atvirą, lanksčią, nuolat reaguojančią į darbo rinkos pokyčius profesinę reabilitaciją.

Siekiant užtikrinti geresnį neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą, naujame įstatyme susistemintas specialiųjų poreikių tenkinimas specialios pagalbos priemonėmis. Specialiosios pagalbos priemonės - tai specialiojo poreikio tenkinimo priemonės, kurių tikslas – jas gaunančiam neįgaliajam užtikrinti lygias ugdymo, profesines, socialines bei visaverčio integravimosi į visuomenę galimybes.²³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras 2006 m. kovo 28 d. priėmė įsakymą „Dėl specialiųjų poreikių nustatymo ir jų tenkinimo sąlygų bei taisyklių“.²⁴ Įsakymas reglamentuoja asmens specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo principus, specialiųjų poreikių asmenų grupes, asmens specialiuosius poreikius nustatančius subjektus, specialiųjų poreikių nustatymo kriterijus ir lygį, specialiųjų poreikių lygio nustatymą, tenkinimo sąlygas ir tvarką, asmens teises ir atsakomybę. Specialieji poreikiai nustatomi ir tenkinami neatsižvelgiant į asmens amžių, neįgalumo lygį ar darbingumo lygį ir siekiant užtikrinti lygias teises ir galimybes visose gyvenimo srityse. Specialiųjų poreikių lygis yra nustatomas vertinant reikalingos specialiosios pagalbos priemonių apimtį ir skirstomi į tris lygius: nedidelių, vidutinių ir didelių priemonių apimtis. Specialieji poreikiai tenkinami specialiosios pagalbos priemonėmis: techninės pagalbos priemonėmis, finansinės pagalbos priemonėmis ir socialinėmis paslaugomis pagrindinėse neįgaliųjų veiklos srityse (buityje ir asmeniniame gyvenime, ugdymesi, darbinėje veikloje, visuomeniniame gyvenime).

Techninių pagalbos priemonių poreikį nustato ir šias priemones skiria Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos asmens sveikatos priežiūros įstaigų reabilitacijos specialistai ar (ir) savivaldybių administracijų padalinių, atsakingų už socialinių paslaugų organizavimą ir administravimą, sudarytos komisijos (į šias komisijas turi būti įtraukti medicininės reabilitacijos

²³ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969

²⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl specialiųjų poreikių nustatymo ir jų tenkinimo sąlygų bei taisyklių“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. A1-88.

ir socialinio darbo specialistai), ar (ir) ugdymo įstaigos specialiojo ugdymo komisijos, ar (ir) pedagoginės psichologinės tarnybos. Savivaldybių socialinės paramos skyrius aprūpina asmenis techninės pagalbos priemonėmis visais atvejais, išskyrus regos ir klausos technines pagalbos priemones. Asmenys, pageidaujantys įsigyti regos ir klausos technines pagalbos priemones, turi kreiptis į Centro teritorinius padalinius. Neįgaliesiems, kurie lanko ugdymo ar mokymo įstaigas arba dirba, pirmiausiai skiriama nauja techninės pagalbos priemonė. Asmenys nemokamai aprūpinami techninėmis pagalbos priemonėmis, išskyrus brangiai kainuojančias technines pagalbos priemones. Suaugusiems darbingo amžiaus neįgaliesiems, kurie pripažinti nedarbingais, vaikams ir ir asmenims, kuriems iki 2005 m. liepos 1 d. nustatytas I grupės invalidumas, brangiai kainuojančios techninės pagalbos priemonės taip pat skiriamos nemokamai. Iš dalies darbingi asmenys turi sumokėti skirtumą tarp valstybės kompensuojamos sumos ir priemonės kainos. Centras brangiai kainuojančiais aktyvaus tipo vežimėliais suaugusius asmenis aprūpina vieną kartą per 8 metus, o vaikus iki 14 metų - kartą per 4 metus. Suaugusieji neįgalieji turi teisę vieną kartą per 5 metus nemokamai gauti klausos aparatą vienai ausiai.²⁵ Neįgaliesiems kompensuojama visa bazinė ortopedijos technikos kaina²⁶, taip pat mažiausia operacijos atlikimo laikotarpiu pirktos endoprotezo kaina.²⁷

Neįgaliųjų teisių konvencija²⁸ įpareigoja valstybes užtikrinti neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Pagal Europos veiksmų planą šalys narės raginamos suteikti oficialią informaciją žmonėms, turintiems negalią, prieinama forma ir technologijomis, atsižvelgiant į skirtingus poreikius (pvz., Brailio raštas, garso įrašai arba lengvai perskaitomas tekstas). Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 11 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog reikalavimai dėl neįgaliesiems fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros, informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymo²⁹ 26 straipsnyje taip pat numatyta, kad švietimo

²⁵ Privalomojo sveikatos draudimo tarybos nutarimas „Dėl aprūpinimo klausos aparatais ir jų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr.30-1001

²⁶ LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl valstybės paramos ortopedijos techninėms priemonėms įsigyti organizavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 75- 2986.

²⁷ Privalomojo sveikatos draudimo tarybos įsakymas „Dėl išlaidų sanarių endoprotezams įsigyti kompensavimo tvarkos“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 88-3498

²⁸ Neįgaliųjų teisių konvencija. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882&p_query=&p_tr2= žiūrėta (2009 11 04)

²⁹ Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 115-3228.

įstaigos turi būti pritaikomos specialiųjų poreikių asmenims pagal Vyriausybės nustatytus reikalavimus.

Šiuo metu nepritaikyta aplinka neįgaliesiems yra viena iš didžiausių problemų. Lietuvoje yra apie 30 000 visuomeninių pastatų ir objektų (mokyklų, ligoninių, bankų, prekybos centrų, viešojo maitinimo įstaigų, teatrų), kurie turėtų būti pritaikyti neįgalių asmenų poreikiams. Tačiau tik nedidelė dalis šių pastatų yra pritaikyti neįgaliesiems asmenims, ypač, kurie jada neįgaliojo vėžimėlio pagalba.

Lietuvos Respublikos statybos įstatyme³⁰ 6 straipsnyje nustatyta, kad pastatų savininkai atsako už jų pritaikymą žmonėms su negalia, tačiau šių pastatų pritaikymo klausimas sprendžiamas tik renovuojant, rekonstruojant ar statant naujus pastatus, o senų pastatų pritaikymui savininkams be geranoriškumo trūksta lėšų. Ypač visuomeninės paskirties pastatai pritaikomi vangiai pasiteisinant lėšų stygiumi ir taupymu. Fizinės aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia tvarka, nustatyta statybos techniniame reglamente, patvirtintame aplinkos ministro 2001 m. birželio 14 d. įsakymu Nr. 317 STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“.³¹ Nors teisinė bazė pastatų pritaikymui yra pakankama, gana dažni atvejai, kai naujai statomi pastatai yra pripažįstami tinkamais naudoti, nors jie neatitinka visų minėto statybos techninio reglamento reikalavimų, nes nėra kontrolės mechanizmo.³²

Švietimas – tai veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui brandaus savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam tobulinti savo gebėjimus visą gyvenimą. Mokyti – prigimtine kiekvieno žmogaus teisė.

Pagrindinis švietimo klausimus reglamentuojantis teisės aktas Lietuvoje yra Švietimo įstatymas.³³ 2003 m. birželio 17 d. priimtas įstatymas atspindi specialiųjų poreikių asmenų ugdymo integraciją į bendrąjį švietimo klausimus reglamentuojantį dokumentą, ir apskritai į visą švietimo sistemą. Švietimo įstatymo 15 str. teigia, kad Specialiojo ugdymo paskirtis – padėti specialiųjų poreikių asmeniui lavintis, mokyti pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, įveikti socialinę atskirtį. Specialusis ugdymas teikiamas pagal visas privalomojo ir visuotinio švietimo programas. Itin svarbus specialiųjų poreikių asmenų ugdymui Švietimo įstatymo 34 str., kuriame įtvirtintas švietimo prieinamumas specialiųjų poreikių asmenims. Jis nurodo, jog Specialiųjų poreikių vaikui jo tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu sudaromos sąlygos ugdyti arčiau jų gyvenamosios vietos esančioje ikimokyklinio ugdymo ir bendrojo lavinimo mokykloje visiškos, dalinės integracijos forma arba specialiojo ugdymo programą

³⁰ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 32-788; 2001. Nr. 101-3597.

³¹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 53-1898.

³² Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2010-2012 m. programa // Valstybės žinios. 2009, Nr.

³³ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Vakarų žinios. 1991, Nr. I-1489; 2003. Nr. IX-1630.

vykdančioje mokykloje. Detaliai specialiųjų poreikių asmenų švietimo bei ugdymo organizavimo pagrindus, tvarką bei sąlygas reglamentuoja 1998 m. gruodžio 15 d. priimtas Specialiojo ugdymo įstatymas.³⁴ Įstatymas nustato specialiojo ugdymo sistemos sandarą, valdymo bei specialiųjų poreikių asmenų ankstyvojo ir ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, papildomo ugdymo, profesinio ir aukštesniojo mokymo, aukštojo mokslo ir suaugusiųjų švietimo organizavimo pagrindus.

Yra patvirtinta asmenų specialiųjų poreikių, sutrikimų ir jų laipsnių pobūdžio įvertinimo bei nustatymo tvarka, kurią reglamentuoja Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, sveikatos apsaugos ministro bei socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 12 d. įsakymas „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“.³⁵ Ši tvarka reglamentuoja švietimo įstaigose ugdomų specialiųjų poreikių turinčių asmenų iki 21 m. skirstymą į sutrikimų grupes, sutrikimų laipsnius, nustato specialiųjų poreikių turinčių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei kriterijus. Asmens specialieji ugdymosi poreikiai skirstomi į nedidelius, vidutinius bei labai didelius. Įvertinus bei nustačius asmenų specialiuosius poreikius, yra skiriamas specialusis ugdymas, kurį skiria tos pačios institucijos, kurios ir vertina asmens specialiuosius poreikius.³⁶

Šiuo metu yra parengtas Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas, kuriuo siekiama integruoti Specialiojo ugdymo įstatymo nuostatas į Švietimo įstatymą, įteisinti mokyklų rūšis ir naujus bendrojo lavinimo mokyklų tipus, praplėsti asmenų, turinčių teisę dirbti mokytojais, sąrašą, supaprastinti švietimo planavimą ir derinimą įvairiais valdymo lygmenimis, suderinti Švietimo įstatymo nuostatas su kitais įstatymais.

Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašu³⁷ reglamentuojama finansinės paramos neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose tvarka. Finansinė parama teikiama studijuojantiems valstybinėse aukštosiose mokyklose neįgaliesiems, kurie turi I ar II invalidumo grupę arba sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį, arba 45 procentų ar mažesnę darbingumo lygį. Studentų specialiesiems poreikiams tenkinti kas mėnesį bus skiriama 50 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio tikslinė išmoka. Neįgaliesiems iš dalies valstybės

³⁴ Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. VIII-969.

³⁵ LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 84 – 3672.

³⁶ LR Švietimo ir mokslo ministerija. Mokslinio tyrimo „Specialiųjų poreikių turinčių asmenų mokymosi aprėptis“ ataskaita // Vilnius. 2007.

³⁷ Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 93-3655.

finansuojamose vietose, skiriama 3,2 MGL dydžio tikslinė išmoka kiekvieną semestrą išlaidoms už studijas iš dalies kompensuoti.

Neįgaliųjų teisių konvencijos 24 straipsnis įpareigoja šalis neįgaliesiems vaikams sudaryti galimybes įgyti nemokamą ir privalomą pradinį išsilavinimą arba vidurinį išsilavinimą neįgaliuosius bendroje švietimo sistemoje. Taip pat, neįgaliesiems turėtų būti sudarytos galimybės įgyti integracinį, kokybišką ir nemokamą pradinį išsilavinimą ir vidurinį išsilavinimą lygiai su kitais asmenimis tose bendruomenėse, kur jie gyvena.³⁸ Nors ir turime švietimo sistemos funkcionavimą reglamentuojančią teisinę bazę, tačiau praktinis šios sistemos įgyvendinimas dažnai susiduria su įvairiomis kliūtimis.

Nemažai vaikų su sunkesniu neįgalumu nėra integruojami bendrojo lavinimo mokyklose, nes jiems neadaptuota mokymo medžiaga. Mokytojai dažnai neturi tinkamų žinių ir kompetencijos darbui su neįgaliais vaikais. Vaikai, kurie turi judėjimo sutrikimus dėl nepritaikytos aplinkos dažnai mokomi namuose. Savivaldybių pedagoginių psichologinių tarnybų specialistai neturi galimybių vykdyti visų funkcijų, nes susiduria su kliūtimi nuvykti pas neįgalųjį.

Didžioji dalis specialiųjų pedagogų dirba specialiosiose mokyklose. Bendrojo lavinimo mokyklose specialiųjų pedagogų trūksta. Pagal galiojančius įstatymus tėvai gali pasirinkti, ar ugdyti vaiką mokykloje, kurioje beveik nėra specialistų, kurie padėtų vaiką tinkamai ugdyti. Dėl specialistų trūkumo bendrojo lavinimo mokyklose vaikai su specialiais poreikiais nepritampa mokyklos bendruomenėje ir iškilius problemoms, jie siunčiami į specialiąsias mokyklas.³⁹

Daugelis specialiųjų ugdymo įstaigų reikalauja patalpų remonto, mokyklų patalpos nėra pritaikytos vaikams su fizine negalia, nėra keltuvų, liftų, pandusų. Nepatenkinamos ir neįgaliųjų buitinės gyvenimo sąlygos bendrabučiuose.

Specialiųjų poreikių asmenų vežiojimo į specialiojo ugdymo instituciją poreikis nėra visiškai patenkinamas, nėra teisės aktų, kurie apibrėžtų, kaip, kokiomis priemonėmis ir lėšomis turėtų būti teikiamos transporto paslaugos. Dažnas atvejis, kai dėl transporto paslaugų trūkumo specialiųjų poreikių vaikai apgyvendinami specialiosiose mokyklose internatuose.³³

Savivaldybių 2008 metų duomenimis, nesimokė 317 neįgalių vaikų. Tarp nesimokymo priežasčių dažniausiai savivaldybių administracijos nurodo šias: sunkus neįgalumo lygis (cerebrinis paralyžius, kompleksiniai sutrikimai), dalis vaikų nesimoko, kadangi to nepageidauja tėvai, arba vaikas, kuriam nustatyta nuolatinės slaugos poreikis, gyvena toli nuo mokyklos, o palikti specialiojoje mokykloje nėra galimybės. Savivaldybės nepanaudoja ir nežino, kaip

³⁸ Neįgaliųjų teisių konvencija. 24 str. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882&p_query=&p_tr2= (žiūrėta 2009 10 15).

³⁹ Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2010-2012 metų programa // Valstybės žinios. 2009, Nr.

naudoti lėšas, skirtas specialiojo ugdymo paslaugų programoms, arba jas panaudoja kitiems tikslams. Šiuo metu, bendrojo lavinimo mokyklos ir personalas nepasiruošęs priimti neįgalius vaikus.

Užsienio šalyse besimokančių studentų su negalia dalis sudaro nuo 0,3 iki 8 procentų, o Lietuvoje tokie studentai sudaro vos 0,2 procento visų studentų.³³

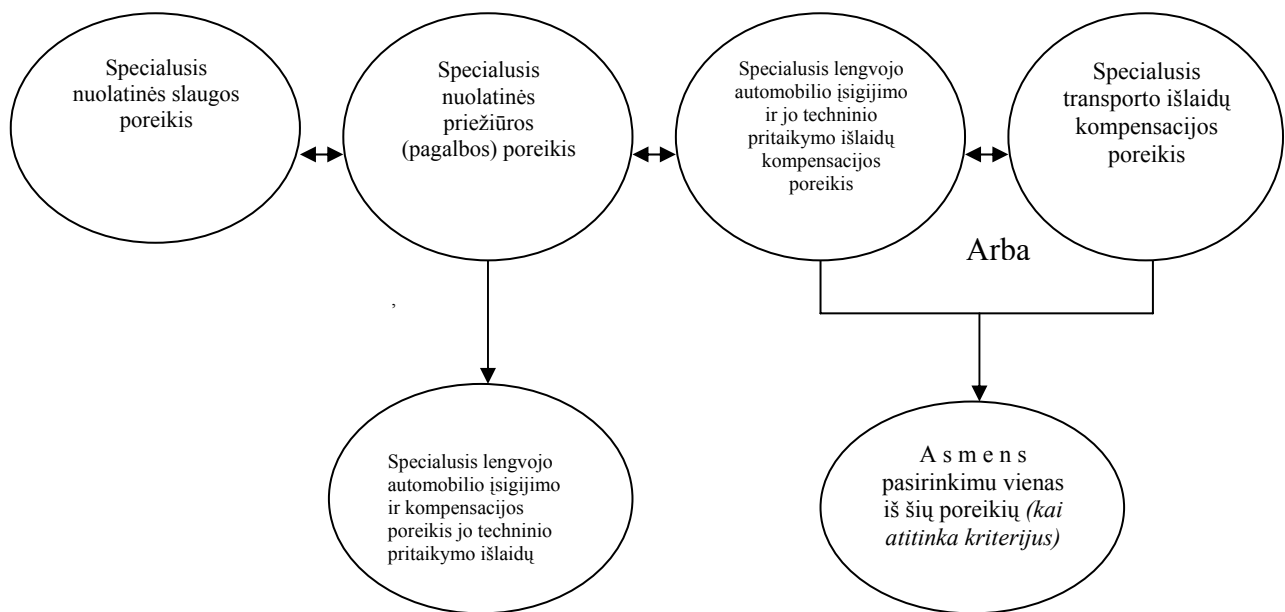
Neįgaliesiems, turintiems sutrikusią judėjimo funkciją, mokamos transporto išlaidų ar lengvųjų automobilių įsigijimo, jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos. Transporto išlaidų kompensacija, sutrikusią judėjimo funkciją turintiems asmenims, mokama kas mėnesį 25 procentų minimalaus gyvenimo lygio (MGL) dydžio. Specialaus lengvojo automobilio įsigijimui ir jo pritaikymui kompensuojama iki iki 32 MGL dydžio. Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2005 gegužės 4 d. įsakymas Nr. A1-120/V-346 „Dėl specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo kriterijų sąrašo, tvarkos aprašo ir pažymų formų patvirtinimo“.⁴⁰

Nuo 2009 metų gegužės 22 d. LR socialinės apsaugos ir darbo ministras ir LR sveikatos apsaugos ministras pasirašė įsakymą Nr. A1-353/V-401 „Dėl LR socialinės apsaugos ir darbo ministro ir LR sveikatos apsaugos ministro 2005 m. gegužės 4 d. įsakymo Nr. A1-120/V-346 „Dėl specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo kriterijų sąrašo, tvarkos aprašo ir pažymų formų patvirtinimo“. Šiuo įsakymu yra nustatyta, kad vienam asmeniui gali būti nustatomas tik specialusis nuolatinės slaugos poreikis arba nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis, arba specialusis transporto išlaidų kompensacijos poreikis, arba specialusis lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikis.

---

⁴⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo kriterijų sąrašo, tvarkos aprašo ir pažymų formų patvirtinimo // Valstybės žinios. 2005, Nr. A1-120/V-346.

3 pav. Pasikeitusi specialiųjų poreikių nustatymo tvarkos schema.

Pagrindinė žmogaus materialinės gerovės garantija – teisė dirbti ir gauti atlyginimą, papildomos garantijos – piniginė socialinė parama. Taipogi, darbas yra ne tik pragyvenimo šaltinis, tačiau ir savęs realizavimas. Šiandieninės ekonominės krizės metu darbuotojams yra keliami labai dideli reikalavimai, o ir darbo vietų skaičius toliau mažinamas. Integruotis į darbo rinką tokiomis aplinkybėmis ypač sunku neįgaliesiems, kad ir Lietuvos Respublikos bei tarptautiniai teisės aktai numato papildomas garantijas įsidarbinant.

Lietuvos Respublikos įstatymu dėl 1996 m. Europos socialinės chartijos⁴¹ (pataisytos) ratifikavimo įstatymo 2 straipsniu Lietuva įsipareigojo laikytis chartijos 15 straipsnio 2 dalies, kuri numato, jog šalys įsipareigoja padėti neįgaliesiems įsidarbinti naudojantis visomis priemonėmis, kurios skatintų darbdavius priimti ir aprūpinti darbu neįgaliuosius įprastoje darbo aplinkoje arba pritaikyti darbo sąlygas prie neįgaliųjų poreikių, arba, jeigu tai neįmanoma dėl neįgalumo pobūdžio, nustatant arba sukuriant užimtumo garantijas pagal neįgalumo laipsnį.

⁴¹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1996 metų Europos socialinės chartijos (pataisytos) ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1699.

Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatyme⁴² reglamentuota aktyvi darbo rinkos politikos priemonė – įdarbinimas subsidijuojant. Darbdaviams, įdarbinusiems neįgalų asmenį, mokama subsidija darbo užmokesčiui, priklausomai nuo asmens neįgalumo ir darbingumo lygio.

Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatyme⁴³ numatyta valstybės pagalba socialinei įmonei: darbo užmokesčio ir valstybinio socialinio draudimo įmokų dalinei kompensacijai, subsidija darbo vietoms įsteigti, neįgaliųjų darbo vietoms pritaikyti ir jų darbo vietoms įsigyti ar pritaikyti, subsidija tikslinėms grupėms priklausantiems darbuotojams mokėti. Be šios valstybės pagalbos gali būti skiriama papildoma šių rūšių valstybės pagalba neįgaliųjų socialinei įmonei: subsidija neįgaliųjų darbuotojų darbo aplinkai, galimybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti, subsidija papildomoms administracinėms ir transporto išlaidoms kompensuoti, subsidija sistento išlaidoms kompensuoti.

Jungtinių Tautų neįgaliųjų konvencijos 27 str. 1 dalies i) punktu neįgaliesiems turi būti užtikrintas pagrįstas sąlygų pritaikymas. Psichikos ir proto negalios asmenims ypač reikšmingos darbo asistento paslaugos. Tačiau iki šiol darbo asistentas yra įvardintas tik Socialinių įmonių įstatyme. Todėl įmonė neturinti tokio statuso negali pasinaudoti darbo asistento paslaugomis, įdarbindama neįgaliuosius, bei gauti tikslinę valstybės subsidiją.

Kalbant apie Lietuvos Respublikos darbo kodeksą⁴⁴ kodekso 2 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtintas darbo teisės subjektų lygybės nepaisant jų lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, santuokos ir šeimyninės padėties, amžiaus, įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ir visuomeninėms organizacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis, principais. Be to, Darbo Kodekso 96 str. 1 d. reglamentuotas draudimas atsisakyti priimti į darbą šio Kodekso 2 str. 1 d. 4 punkto nustatytais motyvais. Taigi minėtas principas ir nuostatos draudžia diskriminaciją dėl neįgalumo priimant asmenį į darbą. Tai atitinka Konvencijos 27 str. 1 d. a punkto reikalavimus.

Šiuo metu masiškai auga socialinių įmonių steigimas ir lėšų socialinėms įmonėms remti poreikis. Taigi, reiktų sukurti teisinę situaciją, kuri užtikrintų reikalingą lėšų skirstymą šioms įmonėms.

Konvencijos 27 str. 1 d. e) punkte numatyta, jog turi būti skatinamas neįgalių asmenų kilimas tarnyboje, pagalba išlaikant darbą ir sugrįžtant į darbą. Darbo kodeksas neįgaliesiems numato nemažai garantijų, susijusių su darbo vietos išsaugojimu ir pritaikymu dirbti. Darbo kodekso 133 str. reglamentuojama, jog darbuotojams, netekusiems darbingumo dėl sužalojimo darbe ar profesinės ligos, darbo vieta ir pareigos paliekamos, kol bus atgautas darbingumas arba

⁴² Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. X-69-4.

⁴³ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. IX-2251.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

nustatytas neįgalumas. Draudžiama atleisti darbuotoją laikino nedarbingumo laikotarpiu. Taip pat, darbo sutartis su neįgaliu asmeniu gali būti nutraukta tik ypatingais atvejais, jeigu darbuotojo palikimas darbe iš esmės pažeistų darbdavio interesus. Tokiu atveju, neįgalusis turi būti išpėtas ne vėliau kaip prieš 4 mėnesius. Darbo kodeksas taip pat numato trumpesnę išpėjimo dėl darbo sutarties termino nutraukimo laikotarpį, jei sutartis nutraukiama darbuotojo pareiškimu. Teisė nutraukti neterminuotą, taip pat ir terminuotą darbo sutartį iki jos termino pabaigos, apie tai išpėjus darbdavį ne vėliau kaip prieš 3 darbo dienas nuo prašymo padavimo dienos, jei reikalavimas nutraukti darbo sutartį pagrįstas darbuotojo liga ar neįgalumu, trukdančiu tinkamai atlikti darbą.

Darbo kodeksas numato, kad ne visas darbo dienos arba darbo savaitės laikas nustatomas neįgaliojo reikalavimu pagal Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos išduotą išvadą. Tokiu atveju darbdavys privalo neįgaliam asmeniui nustatyti ne visą darbo laiką.

Darbo kodeksas numato neįgaliesiems ilgesnes kasmetines minimaliąsias atostogas – 35 kalendorines dienas.

Matome, kad turime gerus įstatymus, tačiau poįstatyminiai aktai, jų vykdymo kontrolė daugeliu atvejų dar labai atsilieka. Taigi prieš ratifikuojant Jungtinių Tautų neįgaliųjų konvenciją būtina atlikti poįstatyminių aktų auditą.

Ir visgi neįgaliam asmeniui sunku įsidarbinti ne vien dėl darbo vietų trūkumo, tačiau ir dėl to, kad darbdaviai nėra pakankamai informuojami apie neįgaliųjų įdarbinimo galimybes, paramos būdus, su jų įdarbinimu susijusius vykdomus projektus ir iš valstybės gaunamas lengvatas. Taip pat būtinas glaudus bendradarbiavimas su pačiais neįgaliaisiais.

Finansinės pagalbos priemonės neįgaliesiems

Dėl sveikatos ir funkcinės būklės visiškai ar iš dalies netekus darbingumo žmogus neturi lygių galimybių dalyvauti darbo procese, gauti vienodas pajamas kaip ir kiti visuomenės nariai, konkuruoti darbo rinkoje. Dėl neįgalumo prarastas pajamas asmeniui kompensuoja valstybė. Tokią valstybės pareigą numato Europos socialinės chartijos (pataisytos) 12 ir 13 straipsniai, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsnis. Lietuvos įstatymai numato tam tikrą socialinės apsaugos sistemą, kuri garantuoja neįgaliesiems pragyvenimo sąlygas.

Didžiausias neįgaliųjų materialinės būklės garantas – valstybinio socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos. Taip pat, šalpos pensijos, socialinės pašalpos, sukurta ir veikianti tam tikra lengvatų sistema (kompensacijos už komunalinius patarnavimus, aprūpinimas kompensacine technika, būtiniaisiais daiktais ir pan.).

Kaip jau minėta, Konstitucija laiduoja piliečių teisę gauti senatvės, invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės ir kitais įstatymų numatytais atvejais.

Neįgaliųjų materialinės padėties garantijas reglamentuoja Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, neįgaliųjų pensijų ir pašalpų dydį, jų mokėjimo tvarką, kitas sąlygas nustato Valstybinių socialinio draudimo pensijų, Valstybinių pensijų, Valstybinių šalpos išmokų įstatymai ir kiti teisės aktai nustatantys įvairių išmokų ar lengvatų teikimą neįgaliesiems.

Finansinės pagalbos priemonių teikimą reglamentuoja LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas.

Skiriamos šios finansinės pagalbos priemonių neįgaliesiems rūšys:

- **socialinė pinigine parama;**
- **tikslinės kompensacijos ir išmokos;**
- **lengvatos.**

Lengvatos teikiamos siekiant neįgaliesiems užtikrinti specialiųjų poreikių tenkinimą tais atvejais, kai kitomis specialiosios pagalbos priemonėmis nėra galimybių patenkinti šiuos poreikius. Lietuvoje neįgaliesiems taikomas lengvatas apibrėžia nemažai įstatymų bei teisės aktų (priedas Nr.1).

Piniginė socialinė parama skiriama siekiant užtikrinti neįgaliųjų materialinės padėties garantijas, kurias užtikrina nemažai įstatymų ir teisės aktų. Neįgalieji, kaip ir kiti mažas pajamas gaunantys asmenys, turi teisę ir gali gauti pinigine socialinę paramą, reglamentuojama 2006m. lapkričio 21 d. Seimo priimtu LR pinigine socialinė paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymu X-916 (Žin., 2006, Nr.130-4889).⁴⁵ Šio įstatymo paskirtis – įvertinus nepasiturinčių šeimų ir vienu gyvenančių asmenų turtą ir pajamas, kai suaugę šeimos nariai ir vieni gyvenantys asmenys yra išnaudoję visas kitų pajamų gavimo galimybes, nustatyti valstybės teikiamos pinigine socialinė paramos dydį ir teikimo sąlygas, gavėjų teises ir pareigas, finansavimo šaltinius.

Pagrindinis neįgaliųjų materialinės būklės garantas ir pragyvenimo šaltinis yra jų gaunamos pensijos

Lietuvoje neįgaliųjų pensijų sistema susideda iš:

- valstybinio socialinio draudimo netekto darbingumo pensijų;
- valstybinių karių ir pareigūnų netekto darbingumo pensijų;
- šalpos pensijų ir šalpos kompensacijų.

---

⁴⁵ Lietuvos Respublikos pinigine socialinė paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. X-916.

Neįgaliųjų teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją reglamentuoja 1994 m. Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas.⁴⁶ Įstatymo 1 straipsnis nurodo, kad teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją turi nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, kurie šio įstatymo nustatytą laiką buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi valstybiniu socialiniu draudimu. Pagal šį įstatymą, kiekvienas dirbantis asmuo (o tam tikrais atvejais ir kiti asmenys) yra draudžiamas socialiniu pensijų draudimu ir moka ar už jį yra mokamos ar turi būti mokamos privalomos valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos, apskaičiuojamos nuo gaunamo uždarbio per visą darbo laiką.

Pagal LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą skiriamos valstybės socialinio draudimo senatvės, netekto darbingumo, našlių ir našlaičių pensijos.

Nedarbingu laikomas asmuo, kurį NDNT pripažįsta netekusiu 75 – 100 procentų darbingumo (t.y. jam nustatoma 0 – 25 procentų darbingumo).

Iš dalies darbingu laikomas asmuo, kurį NDNT pripažįsta netekusiu 45 – 70 procentų darbingumo (t.y. jam nustatoma 30 – 55 procentų darbingumo).

Jei NDNT asmenį pripažįsta netekusiu 0 – 40 procentų darbingumo (t.y. jam nustatoma 60 – 100 procentų darbingumo), asmuo laikomas darbingu ir teisės gauti netekto darbingumo pensiją jis neturi.

Daug nepasitenkinimo sukėlė naujoji Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2005 m. gegužės 19 d. redakcija, pagal kurią netekto darbingumo žemutinė riba padidinta nuo 40 iki 45 proc. Dėl to asmenys, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą nustačius 40 proc. netekto darbingumo buvo skiriama ir mokama invalidumo pensija, neteko teisės į šiuo metu įstatyme nustatytą netekto darbingumo pensiją.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas viešame Teismo posėdyje 2008 m. rugpjūčio 18 d. išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą Nr. 26/06 pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą (Nr. 1B-25/2006) ištirti, ar Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 2, 4 dalių (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, „asmenims, kuriems pagal ankstesnį teisinį reguliavimą, konstatavus minimalų 40 procentų darbingumo netekimą, buvo paskirta ir mokėta III grupės invalidumo pensija, nustatytas toks teisinis reguliavimas, jog žemutinė riba, kuriai esant įmanoma pretenduoti į netekto darbingumo pensiją nepasikeitus (nepagerėjus) šių asmenų sveikatos būklei, yra 45 procentai darbingumo netekimas“, neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

---

⁴⁶ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. I-549.

2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimu⁴⁷ Konstitucinis Teismas pripažino, jog Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija; Žin., 2005, Nr. 71-2555) nuostata „Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60–70 procentų darbingumo <...>“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad asmenims netekto darbingumo pensija yra apskaičiuojama, kai jie yra netekę ne mažiau kaip 45 procentų darbingumo, neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Tačiau tuo pačiu teismas pabrėžė, jog asmuo, kuriam invalidumo pensija buvo paskirta terminuotai, įgijo teisėtą lūkestį, kad pensija bus mokama iki nustatyto termino pabaigos.

Konstitucinis Teismas taip pat pripažino, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnis ta apimtimi, kuria nenustatyta netekto darbingumo pensijos skyrimo ir mokėjimo terminai, prieštaruoja Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog nustatomas invalidumo pensijos laikotarpis negali būti nei nepagrįstai trumpas nei, nei pernelyg dažnai keičiamas. Priešingu atveju, gali būti pakenkta asmens orumui ir sveikatai.

Nedirbantiems bei darbo stažo neturintiems neįgaliesiems yra numatytos šalpos pensijos, kurių mokėjimą reglamentuoja 1994 m. Lietuvos Respublikos Valstybinių šalpos pensijų įstatymas.⁴⁸

Šiame įstatyme nustatomos valstybinių šalpos išmokų (toliau – šalpos išmokos) rūšys, šių išmokų finansavimo šaltiniai, teisės į šalpos išmokas turintys asmenys, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygos bei tvarka.

Šalpos pensijos neįgaliesiems asmenims skiriamos, kad minėti asmenys įgiję teisę gauti pastovią išmoką, turėtų nuolatinį pajamų šaltinį, kadangi dažniausiai jie neturi nei pajamų, nei teisės į valstybinio socialinio draudimo netekto darbingumo ar kitokią pensiją. Šiems subjektas priskiriami neįgalūs vaikai, kiti asmenys pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais, tais atvejais, kai dėl atitinkamų priežasčių, (pavyzdžiui, ne mažiau kaip 10 metų slaugė namuose neįgalius asmenis, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės slaugos ar nuolatinės priežiūros poreikis) neturi minimalaus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo netekto darbingumo pensijai gauti.

Šalpos pensijų dydis skirstomas priklausomai nuo Neįgalumo ir darbingumo tarnybos nustatyto neįgalumo lygio vaikams ar darbingumo lygio darbingo amžiaus sulaukusiems asmenims.

---

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 str. (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) 32 str. 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2009, Nr. 26/06.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos šalpos pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. I-675.

Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatyme,⁴⁹ kuris įsigaliojo nuo 2005 m. liepos 1d., įtvirtintos neįgalių asmenų slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos.

Nuo 2005 m. liepos 1 d. vietoj tikslinės kompensacijos slaugos išmokoms ir slaugos pašalpos, neįgaliems asmenims skiriamos ir mokamos slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos.

Neįgalių asmenų, kuriems buvo skiriamos atitinkamos išmokos slaugai, sugebėjimo pasirūpinti savimi lygis nėra vienodas - vieniems iš jų reikalinga tikroji nuolatinė slauga, kadangi jų fizinis ir psichinis neįgalumas visiškai apriboja jų galimybes judėti, orientuotis, savarankiškai tvarkytis, o kitiems, dėl mažesnių organizmo sutrikimų negalintiems pilnai savarankiškai tvarkytis, pakaktų ir priežiūros ar pagalbos. Taigi manytina, kad šių tikslinių išmokų išskyrimas į slaugos bei priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslines kompensacijas įveda didesnę aiškumą neįgaliųjų slaugos išlaidų kompensavimo srityje.

Slaugos išlaidų tikslinės kompensacijos skiriamos tiems neįgaliems asmenims, kuriems nustatytas specialus nuolatinės slaugos poreikis, tarp jų ir visiškos negalios invalidams, pripažintiems jais iki 2005 m. liepos 1 d. (vietoje mokėtų slaugos pašalpų, nereikalaujant, kad jiems būtų nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis).

Taigi galima išvada, jog tikslinių kompensacijų reformavimas išplėtė neįgaliųjų socialines garantijas - palaiapsniui augo neįgalių asmenų, kuriems buvo nustatomas specialus nuolatinės slaugos ar priežiūros poreikis, ratas, taipogi pastebimai didėjo valstybės parama neįgaliesiems, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės slaugos ar priežiūros poreikis.

Apibendrinant, galima teigti, jog per trumpą Nepriklausomybės laikotarpį Lietuva sugebėjo sukurti socialinės apsaugos sistemą, kuri iš esmės atitinka Europos Sąjungos reikalavimus ir Europos tradiciją. Teisiškai neįgaliesiems yra suteikiamos visos teisės į visavertį gyvenimą. Neįgaliųjų teises šiandien Lietuvoje reglamentuoja apie 70 teisės aktų, taip pat svarbią vietą užima institucijos, atsakingos už neįgalių asmenų teisių įgyvendinimą ir užtikrinimą. Per šį laikotarpį atlikta daug teigiamų perversmų, tačiau vis dar nėra sukurta vienalytė, pakankama, efektyvi ir sklandžiai veikianti socialinės apsaugos sistema. Nėra tobula institucijų veikla, jų dialogo nebuvimas. Būtinai neįgaliųjų teisių reglamentavimo tobulinimas, kadangi vis dar susiduriama su teisės normų nepakankumu, prieštaravimais ar netgi trūkumais. Taigi, teisinis pagrindas yra sukurtas, tačiau nėra vienalytės ir harmoningos sistemos, kuria būtų suderinta socialinės apsaugos sistema ir užtikrintas neįgaliųjų teises reglamentuojančių teisės normų praktinis įgyvendinimas.

---

⁴⁹ Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. X-210.

2. NEĮGALIŲJŲ ASMENŲ SOCIALINIŲ GARANTIJŲ ĮGYVENDINIMO KOMPARATYVISTINĖ TEISINIO REGLAMENTAVIMO ANALIZĖ

2.1. Neįgaliųjų statuso bei socialinių garantijų teisinio reglamentavimo formos JAV

Jungtinių Amerikos Valstijų socialinės apsaugos aktas⁵⁰ - vienas svarbiausių įstatymų JAV istorijoje. Jis buvo pasirašytas 1935 m. F.D. Ruzvelto. Šiuo įstatymu buvo mėginama suteikti ekonominį saugumą senatvės, skurdo, nedarbo, našlystės ir našlaičių atvejais. Socialinės apsaugos aktas buvo ne kartą redaguojamas. 1956 m. į jį buvo įtraukta ir neįgalumo pašalpa. Dar vienas svarbus neįgaliųjų teises reglamentuojantis teisės aktas yra 1990 m. liepos 26 d. Amerikiečių su negalia įstatymas⁵¹ (ADA). ADA yra plačios apimties civilinių teisių įstatymas, tam tikromis aplinkybėmis draudžiantis neįgaliųjų diskriminaciją. Jis suteikia panašias gynimo nuo diskriminacijos priemones neįgaliesiems kaip ir 1964 m. Civilinių teisių įstatymas,⁵² kuris nustatė, kad diskriminacija rasės, religijos, lyties, nacionalinės kilmės bei kitų charakteristikų pagrindu yra draudžiama. Neįgalumas yra apibrėžiamas kaip „fizinis ar psichinis sveikatos sutrikimas, iš esmės apribojantis pagrindinę gyvybinę veiklą“.

Jungtinių amerikos valstijų socialinės apsaugos sistema šiuo metu susideda iš federalinės senatvės, maitintojo netekimo ir neįgalumo draudimo programų (OASDI).⁵³ Socialinės apsaugos aktas apima keletą socialinės gerovės ir socialinio draudimo programų. Didžiausios ir labiausiai žinomos yra šios:

Senatvės, maitintojo netekimo ir neįgalumo draudimo programa;

Bedarbio išmokų programa;

Laikinos pagalbos nepasiturinčioms šeimoms programa;

Sveikatos draudimo pagyvenusiems ir vyresnio amžiaus neįgaliesiems programa (Medicare) (valstybinis medicininis aptarnavimas, vyresniems nei 65 m.);

Medicininės pagalbos išmokų programa (Medicaid) (vyriausybės finansuojama medicininė pagalba);

Valstybinė vaikų sveikatos draudimo programa;

Papildomų apsaugos pajamų programa (SSI).

---

⁵⁰ Social security act. 1935. Prieiga per internetą: <http://www.socialsecurity.gov/history/35actinx.html> (Žiūrėta 2009 09 30).

⁵¹ Americans with Disabilities Act (ADA) // 1990. 42 U.S., Code Chapter 126.

⁵² Civil rights Act. 1964. CRA – Title VII – Equal Employment Opportunitirs – 42 US Code Chapter 21.

⁵³ Federal Old- Age, Survivors and Disability Insurance program.

Socialinės apsaugos neįgalumo draudimo (SSDI)⁵⁴ ir papildomos apsaugos neįgalumo pašalpų (SSI)⁵⁵ programos yra dvi didžiausios iš keleto JAV federalinių programų, teikiančių finansinę paramą neįgaliesiems. Šios programos yra administruojamos Socialinės apsaugos administracijos (SSA). Abi SAA administruojamos programos yra skirtos neįgalių žmonių gyvenimo gerovei užtikrinti, tačiau kiekviena jų turi skirtingą paskirtį ir veikimo sąlygas bei reikalavimus.⁵⁶

1. **Socialinės apsaugos neįgalumo draudimo programa (ang. Social Security Disability Insurance).** Ši programa yra finansuojama per tam skirtus darbo užmokesčio fondus, reglamentuojamus Federalinio draudimo įmokų įstatymo⁵⁷ (FICA). Šis įstatymas reglamentuoja darbo užmokesčio apmokestinimą, FICA mokesčiais (FICA taxes). Pagal socialinio draudimo programą mokamos pensijos neįgaliesiems asmenims (darbuotojams) ir jų šeimos nariams. Ši programa taikoma asmenims, kurie atitinka šiuos pagrindinius reikalavimus:

- 1) atitinka socialinės apsaugos programos neįgalumo apibrėžimą;
- 2) yra „apdrausti“, t.y. tam tikrą laiką dirbo ir mokėjo FICA mokesčius.

Pagal socialinės apsaugos programą neįgalumo apibrėžimas skiriasi nuo kitų programų naudojamų neįgalumo apibrėžimų. Pagal SSDI programą mokama tik už visišką neįgalumą.

Pagal socialinės apsaugos programą neįgalumo nustatymo pagrindas - negalėjimas dirbti. Asmuo laikomas neįgaliu, jeigu:

- jis negali dirbti anksčiau dirbto darbo;
- asmens neįgalumas trunka ar manoma, jog truks mažiausiai vienerius metus arba gali baigtis mirtimi.

Tai yra griežtas neįgalumo apibrėžimas. Pagal socialinės apsaugos programos taisyklės laikoma, kad dirbančioms šeimoms prieinami ir kiti šaltiniai, galintys teikti paramą per trumpalaikio neįgalumo laikotarpius, įskaitant kompensaciją darbuotojui, draudimą, santaupas bei investicijas. Socialinės apsaugos programa moka asmenims, negalintiems dirbti dėl savo medicininės būklės, kuri gali trukti mažiausiai metus ar baigtis mirtimi. Federaliniam įstatymui reikalingas toks labai griežtas neįgalumo apibrėžimas. Tuo tarpu, kai tam tikros programos skiria pinigų asmenims su daliniu ar trumpalaikiu neįgalumu, Socialinės apsaugos programa jų

---

⁵⁴ Social Security Act, Title 2 „Federal Old-age, Survivors, and Disability Insurance Benefits“. Code of Federal Regulations, Title 20 „Employees' Benefits“, Chapter 3 „Social Security Administration“, Part 404 „Federal Old-age, Survivors and Disability Insurance“

⁵⁵ Social Security Act, Title 16 „Supplemental Security Income for the Aged, Blind and Disabled“. Code of Federal Regulations, Title 20 „Employees' Benefits“, Chapter 3 „Social Security Administration“, Part 416 „Supplemental Security Income for the Aged, Blind and Disabled“.

⁵⁶ Juodkaitė D. JAV socialinės apsaugos sistemos finansinė parama, teikiama neįgaliesiems žmonėms // Jurisprudencija, 2004, T. 57(49). P. 41-62.

⁵⁷ Federal Insurance Contributions Act. United States Code. [Title 26](#), Subtitle C, Chapter 21.

neskiria. Bendrai kalbant, siekiant gauti neįgalumo pašalpą, būtina patenkinti dviejų skirtingų pajamų patikrinimo sąlygas:

„Dabartinio darbo“ patikrinimas paremtas jūsų amžiumi tuo metu, kai tapote neįgalus;

„Darbo trukmės“ patikrinimas, siekiant įrodyti, kad jūs pakankamai ilgai dirbote pagal Socialinės apsaugos programą. Tam tikri akli darbuotojai turi tenkinti tik „darbo trukmės“ patikrinimo sąlygas.

Antrasis reikalavimas turėti darbo stažą reiškia, jog asmuo turi būti išdirbęs tam tikrą laiką prieš neįgalumo nustatymą, kad būtų draustinas Socialinės apsaugos draudimu. Tokio draudimo bei darbo stažo pagrindą sudaro asmens uždirbtų socialinės apsaugos darbo kreditų skaičius.⁵⁸

Taigi minėta programa remia asmenis ir kompensuoja jiems dėl nustatyto neįgalumo bei prarasto darbingumo gautų darbo pajamų sumažėjimą arba praradimą.

Pagal Socialinės apsaugos neįgalumo draudimo programą yra trys pagrindinės kategorijos asmenų, galinčių pretenduoti gauti neįgalumo pensijas:

1. Neįgalus apdraustas darbuotojas, vyresnis nei 65 metų amžiaus;
2. Nuo vaikystės neįgalus asmuo (negalia nustatyta iki 22 metų), kuris yra išlaikytinis neseniai mirusio tėvo (motinos) arba tėvo (motinos), turinčio teisę į neįgalumo pensiją (Akto 2 skyrius) arba senatvės pensiją.
3. 50-60 metų neįgalus našlys ar našlė, jeigu neseniai miręs sutuoktinis buvo draustas pagal Socialinės apsaugos įstatymus. Socialinės apsaugos neįgalumo draudimo pensijos mokamos iki to laiko, kol asmuo vėl gali dirbti.

2. Papildomos apsaugos pajamų programa (Supplemental Security Income). Pagal šią programą pinigines išmokas mokamos atsižvelgiant į neįgaliųjų finansinius poreikius. Papildomos apsaugos pašalpos yra Federacinė pajamų papildymo programa, finansuojama iš bendrųjų mokesčių į biudžetą įplaukų. Pagal šią programą mokamos mėnesinės išmokos asmenims, turintiems ribotas pajamas ir lėšas, kad šie patenkintų pagrindinius maisto, drabužių ir būsto poreikius. Papildomos apsaugos programa skiria kasmėnesines išmokas asmenims, kurie yra:

- 65 metų amžiaus ir vyresni;
- aklieji;
- neįgalūs.

Iš minėtų asmenų grupių, remiantis programa, išrenkami papildomos apsaugos pašalpų gavėjai, kurie atitinka šiuos pagrindinius kriterijus:

---

⁵⁸ Juodkaitė D. JAV socialinės apsaugos sistemos finansinė parama, teikiama neįgaliems žmonėms // Jurisprudencija, 2004, T. 57(49). P. 41-62.

- turi ribotas pajamas;
- turi ribotas lėšas (resursus);
- yra JAV piliečiai arba atitinkamai kvalifikuoti svetimšaliai;
- sutinka kreiptis dėl kitokios paramos;
- atitinka kitus nustatytus reikalavimus.

Yra dvi pagrindinės asmenų kategorijos, pagal kurias finansiškai nepasiturintys asmenys gali pretenduoti gauti minėtas pašalpas dėl negalios:

- suaugę 18 metų ir vyresni neįgalūs asmenys;
- neįgalūs vaikai (jaunesni nei 18 metų amžiaus).

Esminių dviejų programų, teikiančių finansinę paramą neįgaliesiems žmonėms, skirtumai:

1. Socialinės apsaugos neįgalumo pensijos mokamas tik draustiems socialiniu draudimu bei turintiems reikiamą darbo stažą asmenims, o papildomos apsaugos pašalpų pagrindas nėra asmens ankstesnis darbas;
2. Papildomos apsaugos pašalpos mokamos tik asmenims, kurie turi ribotas pajamas ar lėšas;
3. Asmenys, gaunantys papildomas apsaugos pašalpas turi teisę į maisto talonus;
4. Papildomos apsaugos pašalpas gali gauti: 1) 65 metų ar vyresni, 2) akli arba 3) neįgalūs asmenys, o socialinės apsaugos neįgalumo pensijos mokamos tik dėl neįgalumo darbo netekusiems asmenims.

Taigi, Papildomos apsaugos programa yra orientuota į asmenis, kurie patiria sunkiausią padėtį, didžiausią socialinę atskirtį bei nepriteklių. Jie nėra dirbę ar mokėję draudimo įmokas, todėl nėra sukaukę atitinkamų finansinių resursų, taigi valstybė užtikrina jiems materialinės padėties garantijas, suteikdama minimalią socialinę finansinę paramą.

Socialinės apsaugos administracijos didžiausias tikslas - padėti neįgaliesiems siekti savarankiškumo, skatinti juos pasinaudoti įsidarbinimo galimybėmis, specialios socialinės apsaugos taisyklės numato galimybę asmenims pasitikrinti savo sugebėjimus dirbti ir neprarasti teisės gauti pinigines išmokas bei sveikatos apsaugos programų „Medicaid“ ir „Medicare“ teikiamas subsidijas. Šios specialiosios taisyklės vadinamos darbo paskatinimais (work incentives). Jos garantuoja pensijų mokėjimą bei sveikatos priežiūros išlaidų kompensavimą pereinamuoju (iki 9 mėnesių) grįžimo į darbą laikotarpiu. Šios taisyklės skiriasi SSDI ir SSI programose, tačiau abejose vienodai užtikrinama: darbo ir gydymo išlaidų apmokėjimas, profesinis rengimas ir tolesnės pinigines išmokos.

Asmenų prašymus dėl neįgalumo pensijos ar papildomos apsaugos pašalpų svarsto Socialinės apsaugos administracijos (SAA) tarnybos. Teritorinė tarnyba tikrina nemedicininis asmens duomenis: amžių, pajamas, šeimyninę padėtį ir t.t. Patikrinta asmens byla toliau

siunčiama Neįgalumo nustatymo tarnybai. Ši tarnyba yra atsakinga už medicininių neįgalumo įrodymų rinkimą. Prieš priimdama sprendimą dėl pareiškėjo neįgalumo, Neįgalumo nustatymo tarnyba atlieka nuoseklus įvertinimo procesą, kuris susideda iš 5 žingsnių. Jeigu pareiškėjas neatitinka bent vieno iš žingsnių reikalavimų procesas dėl asmens pripažinimo neįgaliu nutraukiamas.

1 žingsnis: darbas, veikla. Vertinamas asmens sugebėjimas dirbti;

2 žingsnis: sunkūs sutrikimai. Vertinami pareiškėjo sutrikimai ar jų sunkumo laipsnis;

3 žingsnis: Vertinami pareiškėjo sutrikimai, atitinkantys sutikimus, nurodytus Socialinės apsaugos sudarytame „Sutrikimų sąrašė“. Toliau vertinami sutrikimai;

4 žingsnis: Sugebėjimas dirbti ankstesnį darbą;

5 žingsnis: Sugebėjimas dirbti bet kokį kitą darbą.

Jeigu asmuo nesutinka su neįgalumo nustatymo tarnygos priimtu sprendimu, jis gali reikalauti atvejo peržiūrėjimo.

Šis 5 žingsnių neįgalumo vertinimas yra gan ilgas procesas.

Net ir viena iš patvariausia ir labiausiai išsivysčiusia laikyta JAV socialinės apsaugos sistema nėra atspari ekonominei krizei. Viena iš didžiausių problemų, su kuria susiduria Socialinės apsaugos administracija yra vis augančios asmenų, siekiančių gauti neįgalumo išmokas, eilės. Ši skaičių įtakoja „baby boom“ kartos senėjimas taip pat 5 žingsnių ilgo proceso problema. Svarstymas dėl neįgalumo ir socialinių išmokų gali trukti net iki metų. Per šį laiką dauguma netenka būstų, o kai kurie asmenys net ir nesulaukia proceso pabaigos. Neįgalieji stengiasi dirbti kol gali, o netekę darbo susiduria su problema jį rasti. SSDI taisyklės yra griežtos, kad gauti SS pašalpą, pareiškėjas turi įrodyti, kad negali atlikti ir dirbti jokio darbo. Štai kodėl sunku gauti pašalpas, todėl žmonės pakartotinai kreipiasi, stengdamiesi įrodyti savo neįgalumą ir nepajėgumą dirbti. Šiuo metu eilėje sprendimo laukia apie 1 milijonas pareiškėjų.

Lyginant JAV socialinės apsaugos sistemos ypatumus su Lietuvoje veikiančia sistema, būtina paminėti, jog:

1) Lietuvoje taip pat veikia dvi pagrindinės programos, teikiančios finansinę paramą neįgaliesiems asmenims. Valstybinio socialinio invalidumo draudimo programa, kaip ir JAV socialinės apsaugos invalidumo draudimo programa, moka invalidumo pensijas visiškai arba iš dalies darbingumo netekusiems asmenims, turintiems pakankamą darbo bei socialinio pensijų draudimo stažą. Priešingai nei Lietuvoje, JAV veikianči invalidumo draudimo programa teikia finansinę paramą platesniam asmenų ratui, nes invalidumo pensijos mokamos ne tik pačiam

darbingumo netekusiam neįgaliam asmeniui, bet ir, atsižvelgiant į šeimos sudėtį, kitiems šeimos nariams.⁵⁹

2) JAV priešingai nei Lietuvoje asmeniui yra nustatomas neįgalumas. Tuo tarpu, Lietuvoje asmenims yra nustatomas darbingumo lygis, o nesulaukusiems 18 metų neįgalumas. Lietuvoje teikiant socialines garantijas neįgaliesiems didžiausias dėmesys skiriamas asmens sugebėjimui atlikti darbinę veiklą. JAV visų pirma yra atsižvelgiama į negalios sunkumą, sugebėjimą užsiimti darbine veikla, socialines bei šeimos sąlygas, turimas pajamas, o ne skiriant asmeniui konkretų darbingumo lygį.

3) Lietuvoje neįgalumo ir darbingumo lygį bei finansinės paramos ir išmokų teikimą vykdo skirtingos kompetentingos valstybinės įstaigos. Tai neužtikrina socialinės apsaugos sistemos vientisumo ir nuoseklumo. Taip pat, Lietuvoje priešingai nei JAV nėra tokios detalios reglamentuotos sprendimų peržiūrėjimo ir apskundimo procedūros, todėl neįgalieji turi mažiau galimybių kontroliuoti neįgalumo ir darbingumo suteikimo bei materialinės pagalbos teikimo procesą.

2.2. Neįgaliųjų statuso bei socialinių garantijų teisinio reglamentavimo formos Rusijoje

1993 m. Rusijos Federacijos Konstitucija⁶⁰, užtikrina žmogaus teises socialinio aprūpinimo srityje. Ji garantuoja kiekvienam socialinę apsaugą dėl amžiaus, ligos, neįgalumo, maitintojo netekimo ir kitais įstatymo nustatytais atvejais. Konstitucijos 7 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog Rusijos federacija yra socialinė valstybė, kurios politika yra nukreipta į sąlygų, suteikiančių pilnavertį gyvenimą ir laisvą žmogaus vystymąsi, kūrimą. Konstitucija įtvirtina nemažai socialinių bei ekonominių teisių bei su jomis susijusių principų. Viena jų – teisė į socialinį draudimą senatvės, ligos, neįgalumo, maitintojo netekimo atvejais. Tačiau ir ši ir kitos teisės formuluojamos nenurodant specialių ekonominių garantijų, todėl veikia traktuojamos kaip valstybės „tiksliniai įsipareigojimai“.

Šiuolaikinė Rusijos socialinės apsaugos sistema vystosi, remdamasi naujais principais ir koncepcijomis. Socialinė apsauga visada užėmė vieną iš pagrindinių vietų valstybės ir visuomenės gyvenime. Ji betarpiškai priklauso nuo ekonomikos vystymosi bei glaudžiai susijusi su politika bei dirbančiųjų ir nedirbančiųjų socialinė gerove. Žmonių socialinis materialinis aprūpinimas ir socialinių paslaugų suteikimas sudaro socialinės apsaugos pagrindą.

---

⁵⁹ Juodkaitė D. JAV socialinės apsaugos sistemos finansinė parama, teikiama neįgaliems žmonėms // Jurisprudencija, 2004, T. 57(49). P. 41-62.

⁶⁰ Конституция РФ 1993 г.

Neįgaliųjų socialinės apsaugos sistemai didelę įtaką padarė Pirmasis pasaulinis karas ir po jo sekęs Rusijos pilietinis karas. Vyriausybei tai iškėlė uždavinį sukurti sistemą, kad neįgalieji turėtų galimybę dirbti. Taigi, pirmosios medicininio vertinimo komisijos, vadinamos Gydytojų konsultacinėmis komisijomis (VVK) buvo įkurtos 1921 m., buvo numatyta 6 lygių neįgalumo klasifikacija:

I gr. – darbingumo netekęs neįgalus asmuo, kuriam reikalinga išorinė pagalba;

II gr. – darbingumo netekęs neįgalus asmuo, kuris gali gyventi be pagalbos;

III gr. - reguliariai dirbti negalintis neįgalus asmuo, kuris gali užsidirbti pragyvenimui atsitiktiniais darbais ar lengvu darbu.

IV gr. - toliau savo turėto darbo dirbti negalintis neįgalus asmuo, kuris gali susirasti kitą, žemesnės kvalifikacijos reikalaujantį darbą;

V gr. - toliau savo turėto darbo negalintis dirbti neįgalus asmuo, kuris gali susirasti naują darbą toje pačioje srityje;

VI gr. - neįgalus asmuo, toliau galintis dirbti tą patį darbą, tačiau mažiau valandų arba mažesniu našumu;

Šia klasifikacine schema pabrėžiamas asmens darbinis potencialas didžiaja dalimi atspindi Sovietinės vyriausybės prioritetus. Neįgalumo statusas buvo natūraliai susietas su gebėjimu (ar, tiksliau negebėjimu) dirbti. 1923 metais šešių pakopų klasifikaciją pakeitė skirstymas į tris neįgalumo grupes, kurios su tam tikrais pakeitimais galioja ir šiandien. Trys grupės nebuvo tik paprasčiausias aukščiau minėtų IV – VI grupių pašalinimo rezultatas, bet greičiau patekė naują neįgalumo statuso apibrėžimą:

I gr. - darbingumo netekę asmenys, kuriems būtina nuolatinė priežiūra;

II gr. - pajėgumo dirbti pagal turimą profesiją netekę asmenys, galintys atlikti kvalifikacijos nereikalaujantį darbą;

III gr. - didesnės darbingumo dalies netekę asmenys (iš dalies darbingi), galintys dirbti kitą darbą arba kitomis sąlygomis.

1950-aisiais ir 1960-aisiais vyko neįgalumo patikrinimo procesas bei labai svarbūs pokyčiai, susiję su neįgaliesiems asmenims numatytų pašalpų mokėjimu. Dalį jų reiktų priskirti dideliame neįgaliųjų skaičiaus išaugimui dėl Didžiojo Tėvynės karo (Antrojo pasaulinio karo). 1956 metais priimtuose įstatymuose vienoje centrinio lygmeniu finansuojamoje bei administruojamoje programoje buvo numatyta nemokama medicinos priežiūra ir nemokamas išsilavinimas neįgaliesiems bei suvienodintos pensijos. 1964 metais tas pačias pašalpas taip pat buvo numatyta teikti ir kolūkių („kolhozy“) darbininkams. Nors daugeliu atžvilgių dauguma 1960-aisiais suformuotų struktūrų ir strategijų išliko ir iki šių dienų, suprasti neįgalumo Rusijos

Federacijoje sąvoką yra naudinga, vertinant kaip neįgalūs asmenys reagavo į perėjimą prie rinkos ekonomikos.

Teisiškai neįgalumo (tuo metu invalidumo) sąvoka ir klasifikacija pirmą kartą buvo pateikti 1990 m. Pensijų įstatyme.⁶¹ Vėliau neįgalumą apibrėžė 1995 m. lapkričio 24 d. įstatymas „Dėl neįgaliųjų asmenų socialinės apsaugos Rusijos Federacijoje“.⁶² Neįgalusis – tai asmuo, kurio sveikatos būklės pablogėjimas nulemtas organizmo funkcijų sutrikimų, traumomis arba defektais privedantis prie gyvenimo veiklos apribojimo ir reikalaujančio socialinio aprūpinimo. Reikšmingiausias pokytis nustatant neįgalumą, buvo neįgalumo apibrėžimo pakeitimas atskiriant jį nuo darbinio potencialo. Iš principo dėl to, kad neįgalumo statusas jau nėra apibrėžiamas kaip darbingumo netekimas, bet koki neįgalumo laipsnį turintys neįgalieji gali dirbti. Be to, priežastimi išplėsti neįgalumo apibrėžimą tapo dirbančiųjų ratui nepriklausančio neįgaliųjų skaičiaus išaugimas, kadangi neįgaliojo statusas buvo suteiktas daugiausiai pensininkams.

Iki 2004 m. sausio 1 d. buvo pereinamasis periodas, kurio metu I, II ir III grupės neįgalieji buvo tapatinami su III, II ir I laipsnio darbinės veiklos apribojimais.

Naujasis 2004 m. įstatymas iš esmės pakeitė neįgalumo koncepciją ir sąlygas būtinas neįgalumo pensijai gauti. Medicininės – socialinės ekspertizės biuras ėmė skirti ne tik invalidumo grupes, kurios charakterizuoja asmens būklės sunkumą, bet ir darbingumo lygį.

I – gali dirbti, tačiau ne pilną darbo dieną;

II – gali dirbti tik specialiai jam sukurtose darbo sąlygose;

III – nedarbingas.

Šiuo metu neįgaliųjų pensijos skirstomos į darbo (skirtos draustiems piliečiams) ir pagal valstybinį aprūpinimą pensijomis (skiriamos kariškiams, Didžiojo Tėvynės karo dalyviams, piliečiams, nukentėjusiems nuo radiacijos, technologinių katastrofų). Nedarbingiems tuo tarpu ir neįgaliesiems, neturintiems teisės į neįgalumo pensiją gali būti skiriama socialinė pensija. Toks požiūris daugelio specialistų ir neįgaliųjų draugijų požiūriu yra problematiškas. Jis neleidžia atkreipti dėmesį į aukštą adaptaciją asmenų su įvairiais fiziniais trūkumais, o taip pat į jų materialino palaikymo poreikį. Be to, naujas požiūris reikalauja masinės asmenų neįgalumo peržiūros, kurių neįgalumo laipsnis nustatytas iki gyvenimo pabaigos.⁶³

Asmens neįgalumą nustato Medicininė-socialinės ekspertizės biuras (бюро МСЭ), kuris pakeitė prieš tai buvusią Gydytojų konsultacinę komisiją. Jis nustato darbingumo lygį, neįgalumo priežastį ir periodą, taip pat kitus klausimus dėl pensijų paskyrimo ir socialinės

⁶¹ Федеральный закон „О государственных пенсиях в Российской Федерации.“ 1990. № 340-1.

⁶² Федеральный закон „О социальной защите инвалидов в Российской Федерации.“ 1995. № 181-ФЗ.

⁶³ Захаров М. Л., Савостьянова В. Б., Тучкова Э. Г. Комментарий к новому пенсионному законодательству: постатейный комментарий к Федеральным законам «О трудовых пенсиях в Российской Федерации», «О государственном пенсионном обеспечении в Российской Федерации». М: Проспект, 2002. С. 61

apsaugos. Visgi, skirtumas tarp seno ir naujo požiūrio į neįgalumo nustatymą iškelia daug praktinių klausimų.

Šiuo metu nustatant neįgalumo darbingumo lygį atsižvelgiama ir į kitus gyvenimo veiklos apribojimus, o esant I neįgalumo lygiui, darbinės veiklos galimybės iš viso nesprenžiamos. I lygio neįgalumo nustatymo kriterijumi yra gilus sveikatos sutrikimas. Kitais žodžiais tariant, III lygio darbingumo apribojimas atitinka I neįgalumo lygį, II lygio darbingumo apribojimas – II neįgalumo lygį, I lygio darbingumo apribojimas – III neįgalumo lygį. Tokiu būdu įstatymiškai išsaugant socialinę apsaugą neįgaliesiems, neįgalumo sunkumo laipsniui suteikiama dviguba prasmė: daug siauresnė nustatant teises į pensiją ir daug platesnė socialinei apsaugai.

Asmens nustatymas ir pripažinimas neįgaliumu reglamentuotas 2006 m. vasario 20 d. Rusijos federacijos vyriausybės potvarkyje „Dėl asmens pripažinimo neįgaliumu sąlygų ir tvarkos“.⁶⁴ Norint pripažinti asmenį neįgaliumu, atliekama socialinė-medicininė ekspertizė.

Darbo pensija dėl neįgalumo skiriama asmenims, apdraustiems pagal įstatymą N. 167-FZ.⁶⁵ Pagal naują įstatymą teisė į pensiją nepriklauso nuo neįgalumo priežasties, socialinio draudimo stažo trukmės, o taip pat ir nuo to ar neįgalusis dirba ar ne. Svarbiausia, kad neįgalusis turėtų darbo stažą, įtrauktą į socialinio draudimo stažą pagal įstatymą N 173-FZ straipsnis N 10.⁶⁶

Jei asmuo turi teisę į keletą pensijų, jis gali pasirinkti vieną iš jų (išskyrus atvejus, kai vienu metu paskiriamos kelios pensijos). Jei neįgalusis turi teisę ir į darbo ir į socialinę pensiją, jo pageidavimu paskiriama didesnė pensija. Ši galimybė atsirado priėmus 2002 m. gegužės 7 d. Rusijos Darbo ministerijos nutarimą „Dėl Federalinio įstatymo dėl darbo pensijų 5 str. 4 punkto panaudojimą“.⁶⁷

Jei neįgalusis gauna draudimo išmokas, kurias reglamentuoja „Privalomo socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų įstatymas“,⁶⁸ tai neatima iš asmens teisės gauti neįgalumo pensiją. Taip pat neįgalumo priežastys neturi įtakos nei pensijinio aprūpinimo sąlygoms, nei pensijos dydžiui.

Neįgalumas dažniausiai yra nustatomas tam tikram laikui:

I lygis (III darbingumo lygis) skiriamas 2 metams;

II lygis (II darbingumo lygis) skiriamas 1 metams;

⁶⁴ Постановления Правительства РФ „О порядке и условиях признания лица инвалидом“. 2006 . № 95.

⁶⁵ Федеральный закон "Об обязательном пенсионном страховании в Российской Федерации" 2001. № 167-ФЗ. (ред. от 19.07.2007)

⁶⁶ Федеральный закон "О трудовых пенсиях в Российской Федерации". 2001. № 173-ФЗ.

⁶⁷ Постановления Минтруда России „Об утверждении разъяснения „О порядке применения п. 4 ст. 5 Федерального закона „О трудовых пенсиях в Российской Федерации.“ 2002 . № 34.

⁶⁸ Федеральный закон „Об обязательном социальном страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний“. 1998. № 125-ФЗ.

III lygis (I darbingumo lygis) skiriamas 1 metams.

Nuo pakartotinio peržiūrėjimo atleidžiami asmenys, kurie yra sulaukę pensijinio amžiaus, Didžiojo Tėvynės karo (Antrojo pasaulinio karo) veteranai, taip pat asmenys, kuriems reabilitacijos metu nustatoma, jog asmens gyvenimiškos veiklos apribojimų negalima sumažinti arba visiškai pašalinti, kai apribojimus išaukia gilūs, negrįžtami pakitimai, defektai, organų ar organizmo funkcijų sistemos sutrikimai (pavyzdžiui aklumas).

Valstybinių pašalpų sistema Rusijoje per paskutinius metus ženkliai kito, nes tai sąlygojo socialiniai-ekonominiai pokyčiai šalyje. Sunkiomis ekonominėmis sąlygomis buvo imtasi priemonių, mažinančių neigiamas infliacijos, bedarbystės pasekmes, skiriama dalinė kompensacija labiausiai skurstančioms visuomenės grupėms, tobulinama pašalpų sistema, siekiant sustiprinti socialinį aprūpinimą šeimoms su vaikais, neįgaliesiems, bedarbiams.

Taigi, naujoji rinkos ekonomika sugriovė senąją socialinės apsaugos sistemą Rusijoje. Niekam ne paslaptis, kad didžiausia klaida buvo 2004 m. skubos tvarka priimtas įstatymas „Dėl neįgaliųjų asmenų socialinės apsaugos Rusijos Federacijoje“, kuris ir sugriovė senąją sistemą. Aišku, sistema reikalavo pertvarkymų, kadangi neatitiko rinkos ekonomikos, bet ne tokio jos visiško sugriovimo. Reforma turėjo būti labiau apgalvota ir ne tokia skubi. Niekas nesusimastė apie sunkumus, kuriuos sukelia nauja sistema. Norint įvesti griežtesnę kontrolę, buvo tobulinama lengvatų ir piniginių kompensacijų sistema. Neįgalieji net atsisako lengvatų ir piniginių kompensacijų, nes gauti jas yra per daug komplikuoja, kadangi reikia kreiptis į ne vieną įstaigą ar gydytoją. Naujoji sistema sukūrė daugiau darbo vietų ir pareigų asmenims, tačiau reiktų pagalvoti, kad už sumas, kuriomis išmokami atlyginimai, galima būtų papildomai įsigyti neįgaliesiems taip reikalingų vaistų. Taigi, esmė ne tame, kad trūksta lengvatų, o tiesiog bloga pati politinė sistema.

Didelę skriaudą padarė nauja mokesčių kodekso⁶⁹ redakcija, kuri likvidavo visas lengvatas įmonėms. Šios lengvatos buvo vienintelis efektyvus būdas priimti neįgaliuosius į darbą. Panaikindami lengvatas mokesčių kodekso autoriai turbūt nesusimastė apie tai, kad rinkos ekonomikos sąlygomis neįgalieji negali konkuruoti su sveikaisiais ir todėl lieka darbo rinkos nuošaly.

Viena iš didesnių problemų yra ta, kad su naujuoju įstatymu vėl iškilo galimybės dirbti apribojimai. III darbingumo lygio neįgalieji yra nedarbingi, tačiau draudimas dirbti nėra įtvirtintas. Taigi, neįgalieji turi ribotą galimybę dirbti, tačiau ši galimybė yra tik hipotetinė. Neįgalieji vietoj darbo vietų geriau renkasi pinigines išmokas. 1990 m. pradžioje Rusijoje dirbo 86 % III grupės ir 25 % I ir II grupės neįgaliųjų. Tai sudaro 55 % visų neįgaliųjų. Šiai dienai tai sudaro tik 12 – 15. Susiklosčiusi situacija privertė Rusijos federaciją keisti įstatyminę bazę,

⁶⁹ Налоговый кодекс. 1998. № 146-ФЗ. 2000. № 117-ФЗ.

reglamentuojančią neįgaliųjų socialinę apsaugą. Taigi, 2010 m. sausio 1 d. turėtų išeiti naujas įstatymas, kuris pakeis norinčių dirbti neįgaliųjų padėtį. Nuo 2010 m. neįgaliesiems pensijos bus išmokamos priklausomai nuo neįgalumo laipsnio, o ne nuo darbingumo lygio, kaip buvo iki šiol. Gražinamos neįgalumo grupės ir atsisakoma darbingumo lygio nustatymo. Įstatymų leidėjo nuomone, tai leis padidinti pensijas tų asmenų, kurių neįgalumo lygis yra aukštesnis nei darbingumo lygis, o taip pat bus skiriamos pensijos asmenims, neturintiems ribojimo dirbti, nes šiuo metu jie gauna tik kas mėnesines pinigines išmokas.

Tačiau didžiausią nerimą Rusijos federacijai, kaip ir Lietuvai, taip pat daugeliui Europos Sąjungos valstybių, kelia deficitinis valstybės biudžetas. Taigi, situacija Rusijos federacijoje neįgaliųjų socialinės apsaugos srityje toli gražu nėra tokia kokios norėtųsi.

1) Rusijoje kaip ir Lietuvoje neįgalumas nustatomas pagal negalios ir darbingumo lygį. Taigi abejose šalyse susiduriama su ta pačia problema, kai neįgalieji renkasi piniginę pašalpą vietoj darbo. Rusija šią padėtį stengsis ištaisyti naujuoju 2010 m. sausio 1 d. įsigaliosiančiu įstatymu;

2) Taip pat kaip ir Lietuvoje Rusijos federacijoje susiduriama su problemomis, kurios iškyla dėl ncentralizuotos neįgaliųjų socialinės apsaugos sistemos. Suskirstymas į regioninius ir federacinius struktūrinius padalinius dažnai užkerta kelią bendradarbiavimui ir sklandžiam procesų įgyvendinimui;

3) Lietuvoje kitaip nei Rusijos federacijoje egzistuoja įmonės, turinčios socialinės įmonės statusą. Šioms įmonėms yra teikiamos lengvatos, priimančios į darbą neįgaliuosius. Rusijoje šios lengvatos įmonėms buvo panaikintos priėmus Rusijos federacijos mokesčių kodekso naują redakciją. Taigi, neįgaliesiems tapo dar sunkiau įsidarbinti.

2.3. Neįgaliųjų statuso bei socialinių garantijų teisinio reglamentavimo formos ES

ES socialinė politika, tapusi savarankiška ES politikos sritimi, apėmė ne tik naujus politikos aspektus, bet ir naujas socialines grupes.⁷⁰ Pensinio amžiaus žmonės, neįgalieji, moterys ir jaunimas visada ES buvo laikomi socialinėmis grupėmis, kurios susiduria su kliūtimis siekdamos įsitraukti į darbo rinką, tačiau tik nuo aštuntojo dešimtmečio buvo pripažintos teisėtomis ES socialinės politikos recipientėmis. Europos Komisijos dėka, ES politika šių socialinių grupių atžvilgiu devintajame dešimtmetyje pasiekė tam tikros pažangos, priimdama įstatymus ir vykdydama programas. Šios socialinės grupės buvo paminėtos Maastrichto (1992 m.) ir Amsterdamo (1997 m.) ES sutartyse.

---

⁷⁰ Geyer R. R. Exploring European Social Policy // 2000. Cambridge: Polity Press.

Neįgalieji, kaip socialinė grupė, nebuvo reikšmingi ES socialinės politikos atsiradimui ir raidai. Europos Bendrijos politika neįgaliesiems virtualiai neegzistavo šeštąjį ir septintąjį dešimtmečius. Paryžiaus (1951 m.) Anglies ir plieno bei Romos Euratomo (1957 m.) sutartyse neužsiminta apie neįgaliuosius. Romos (1957 m.) sutartyje, kuria įsteigta Europos Ekonominė Bendrija (EEB), iškelti ekonominės integracijos uždaviniai ir tuo tikslu parodytas laisvos asmenų migracijos užtikrinimo būtinumas, nurodyta, kad socialinės apsaugos sistemų skirtumai neturėtų trukdyti asmenų judėjimo laisvės. Sutartyje siekiama skatinti valstybes nares artimai bendradarbiauti socialinėje srityje, ypač įdarbinimo, darbo teisės, profesinio rengimo, socialinės apsaugos srityse, nors neįgalieji nebuvo specialiai išskirti.

Neįgalieji buvo EEB steigėjų netiesioginio socialinės apsaugos rūpesčio objektas, t. y. jais buvo domimasi tik tiek, kiek sveikatos apsaugos finansavimo skirtumai valstybėse narėse galėjo paveikti prekių, paslaugų ir darbo jėgos konkurencingumą valstybėse, kurių socialinio draudimo sistemos paremtos darbdavio ir darbuotojo įmokomis, nes kai kurios valstybės narės baiminosi patirti konkurencinių nuostolių dėl palyginti aukštos darbo kainos, gana dosnių išmokų ir jų paskatinto „gerovės turizmo“. Sudarydama sąlygas darbuotojams su negalia laisvai judėti, Komisija sumažino neišvežamų iš vienos valstybės narės į kitą išmokų sąrašą.⁷¹

Ypač svarbus dokumentas - Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartija (1989 m.), joje numatyti būdai, kaip neįgalieji galėtų būti naudingi visuomenės nariai, 26 str. įtvirtintas būtinumas imtis konkrečių papildomų priemonių, kuriomis būtų užtikrinama neįgaliųjų socialinė ir profesinė integracija, apimanti profesinį mokymąsi, prieinamumą, būstą ir transportą. Socialinės teisės neįgaliesiems deklaruotos ir 2000 m. gruodį priimtoje ES pagrindinių teisių chartijoje.

Mastrichto sutartyje (1992 m.) neįgalieji neišskirti kaip socialinė grupė, tai nuvyklė politikos neįgaliesiems kūrėjus. Neįgaliųjų poreikiai buvo integruoti į pasiūlymus didesnėms grupėms, paminėtoms Susitarime dėl socialinės politikos, tokioms kaip „asmenys, iškritę iš darbo rinkos“.

Naują impulsą socialinei politikai suteikė Amsterdamo sutartis (1997 m. spalio 2 d.), papildžiusi Europos Sąjungos ir Europos Bendrijos steigimo sutartis. Amsterdamo sutarties paskutiniame variante neįgaliųjų interesai buvo įtraukti į naują 13 straipsnį, įtvirtinantį nediskriminavimą. Šis straipsnis suteikė Tarybai teisę (veikiant vienbalsiai) imtis „atitinkamų veiksmų kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasės, etninės kilmės, religijos arba tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos“ (Consolidated versions, p. 47). Amsterdamo

---

⁷¹ Leta Dromantienė. Socialinės Europos kūrimas // Vilnius. MRU. 2008.

sutartis suteikė neįgaliųjų socialinei politikai atramos tašką, tačiau reikėjo tolesnių įstatymų įtvirtinant lygiomis galimybėmis ir teisėmis pagrįstą požiūrį.⁷²

Įgyvendinant Lisabonos (2000 m.) užimtumo visiems ir lygių galimybių užtikrinimo strategiją, didelę reikšmę turi ES veiksmų planas dėl neįgalumo 2004-2010 m. Jame numatytos priemonės minėtai strategijai įgyvendinti, įtraukiant su neįgaliaisiais susijusius klausimus į atitinkamas ES sritis ir taip užtikrinant lygias galimybes neįgaliesiems asmenims. Iki 2010 m. Europos Komisijos tikslas užtikrinti neįgaliesiems geresnes užimtumo perspektyvas, didesnę prieinamumą ir savarankiškesnį gyvenimą. Kiekviena valstybė narė savo užimtumo politiką formuoja remdamasi Europos užimtumo strategijos gairėmis ir kasmet Europos Komisijai pateikia ataskaitas dėl neįgaliesiems skirtų užimtumo iniciatyvų. Neįgalūs asmenys įtraukti į šį procesą laikantis Europos mastu taikomo principo – neįgaliųjų problemos negali būti sprendžiamos be pačių neįgaliųjų.

Ilgėjanti vidutinė gyvenimo trukmė ir mažėjantis gimstamumas reiškia, kad pagyvenusių asmenų proporcija tarp visų ES gyventojų sparčiai didėja. Numatoma, kad 2050 m. ES 60 metų ir vyresnių gyventojų dalis sudarys 37 % visų gyventojų.⁷³ Neįgalumas ir senatvė turi stiprų tarpusavio ryšį. 2006 m. pavasario Europos Vadovų Taryba, siekdama spręsti į dėl demografinių pokyčių mažėjančios darbo jėgos problemą, pabrėžė, kad reikia kuo visapusiškiau pasinaudoti daugybės nuo darbo rinkos atskirtų žmonių potencialu ir pripažino, kad neįgalieji – viena svarbiausių prioritetinių grupių.⁷⁴ Menką neįgaliųjų dalyvavimą darbo rinkoje skatina diskriminacija jų atžvilgiu. Todėl reiktų imtis visų įmanomų priemonių kovai su diskriminacija ir kitomis kliūtimis, kad ši neįgalaus asmens garantija į darbą nebūtų pažeista, o taip pat sklandžiai veiktų socialinės apsaugos sistema. Taigi, kad būtų pašalintos visos kliūtys, būtina vengti visų veiksnų, kurie trukdo neįgaliesiems naudotis savo gebėjimais ir atriboja juos nuo visuotinio dalyvavimo.

Komisijos teigimu, siekiant padidinti neįgaliųjų užimtumą, būtina laikytis nuoseklaus požiūrio – taikyti lanksčius darbo modelius, remti užimtumą, aktyvią įtraukti, imtis priemonių, papildančių galiojančius Europos kovos su diskriminacija teisės aktus. Todėl Komisija analizuoja gerosios patirties, susijusios su palankių darbo sąlygų užtikrinimu neįgaliesiems, pavyzdžius.⁷⁵

---

⁷² Geyer R. R. Exploring European Social Policy // 2000. Cambridge: Polity Press.

⁷³ Eurostat. 2005.

⁷⁴ Neįgaliųjų padėtis Europos Sąjungoje. 2008–2009 m. Europos veiksmų planas // KOM(2007) 738 galutinis.

⁷⁵ Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui, Regionų komitetui. „Neįgaliųjų padėtis Europos Sąjungoje. 2008–2009 m. Europos veiksmų planas“ // KOM(2007) 738.

Paprastai darbo rinkos lankstumo ir užimtumo garantijų pusiausvyrą lemia lanksčios ir patikimos sutarčių sąlygos, galimybės dirbti ne visą darbo dieną ar pagal terminuotą darbo sutartį, aktyvi darbo rinkos politika, visapusės mokymosi visą gyvenimą strategijos ir šiuolaikinės socialinės apsaugos sistemos, užtikrinančios tinkamas pajamas nedarbo laikotarpiu⁷⁶. Neįgaliųjų darbo vietos pritaikymo bei asmeninės pagalbos potencialas šiuo metu tai pat dar nėra visiškai išnaudotas. Komisija siūlo daugiau dėmesio skirti reikalavimams įmonėms dėl atitikimo darbo rinkos poreikiams, taip pat skatina darbdavius bei užimtumo paslaugų teikėjus koordinuoti reabilitacijos veiklą.

Siekiant pagerinti neįgaliųjų galimybes darbo rinkoje Komisija siūlo spartinti JT konvencijos įgyvendinimą. 2007 m. Komisija ir ES šalių ministrai, kurie yra atsakingi už klausimus, susijusius su neįgaliaisiais, susitarė, kad šalys turi kaip įmanoma skubiau ratifikuoti šią Konvenciją. JT konvencijos požiūris į neįgalumą yra labai panašus į Europos plėtojama požiūrį, taigi Veiksmų planas dėl neįgalumo padės ne tik praktiškai įgyvendinti šią Konvenciją, bet ir papildys nacionalinio lygmens veiksmus.

Bendras Europos požiūris į neįgalumą padarė nemažą įtaką Jungtinių Tautų konvencijos turiniui. Konvencijoje pripažįstama, kad neįgalumo samprata yra kintanti, kaip ir Europos socialinis neįgalumo modelis. Neįgalumo fakto egzistavimas iš esmės apibūdinamas per apsaugos sistemas, kurios jį nagrinėja per sąlygas, kurias reikia įvykdyti norint gauti neįgalumo išmokas, neįgalumo nustatymo metodą. Esminis reikalavimas gauti neįgalumo išmokas ES yra darbingumo netekimas.

ES valstybėse narėse labai skiriasi esminių socialinės apsaugos principų tradicijos, ypač sveikatos apsaugos atžvilgiu. Šalys yra pasirinkusios skirtingas socialinės apsaugos sistemų finansavimo, išmokų skyrimo ir paslaugų teikimo koncepcijas. Pagrindiniai socialinės apsaugos garantus nustatantys dokumentai yra 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksas, jo protokolas ir 1990 m. (pataisytas) Europos socialinės apsaugos kodeksas. Šio kodekso tikslas yra užtikrinti minimalią apsaugą įvairiais socialinės rizikos atvejais, taip pat, valstybės narės raginamos plėtoti ir pritaikyti savo socialinės apsaugos sistemas siekiant didesnės pažangos ligos, motnystės, nedarbo, nedarbingumo ir senatvės rizikų srityje.

Pagrindiniai teisės aktai, kuriais remiamasi koordinuojant socialinę apsaugą ES, laikomi Reglamentas 148/71, kuris reguliuoja socialinės apsaugos sistemų taikymą samdomiems asmenims ir savarankiškai dirbantiems asmenims bei jų šeimos nariams, migruojantiems bendrijoje, ir Reglamentas 574/72, kuris nustato Reglamento 148/71 įgyvendinimo tvarką. Reglamento 148/71 nuostatos taikomos: ligos ir motnystės išmokoms, senatvės, invalidumo ir

---

⁷⁶ Komisijos komunikatas tarybai, Europos parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui Neįgaliųjų padėtis Europos Sąjungoje. 2008–2009 m. Europos veiksmų planas {SEC(2007)1548}

maitintojo netekimo išmokoms, išmokoms dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, išmokoms mirties atveju, bedarbio pašalpoms bei išmokoms šeimai. Taigi šiuo reglamentu siekiama, kad šalių narių migruojantys darbuotojai ir jų šeimos nariai išsaugotų visas jiems priklausančias socialines garantijas. Šių dokumentų tikslas sureguliuoti situacijas, kai susidurus dviejų ar daugiau valstybių socialinės apsaugos sistemoms. Taigi, asmuo gali kreiptis dėl neįgalumo pensijos kitoje šalyje, nepaisant to, kad to, kad jam yra nustatymas neįgalumas pagal jo šalyje galiojančius įstatymus.

Atsižvelgiant į šalies socialinės apsaugos politiką, neįgalųjų socialinės garantijos ES valstybėse narėse užtikrinamos skirtingai. Tai priklauso nuo valstybėje vyraujančio gerovės valstybės modelio. Pasak, L. Hantrais konservatyviojo-korporatyvinio tipo gerovės valstybėse (Austrijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje) neįgalumo pensijų mokėjimas yra neatskiriamas nuo privalomojo socialinio draudimo įmokų. Tad pensijų dydis neįgaliesiems yra tiesiogiai susijęs su jų pajamomis. Ši sistema yra kritikuotina, kadangi, neįgalieji paprastai neturi galimybių įgyti būtiną darbo stažą ir gauti didesnes darbo pajamas. Socialdemokratinio tipo gerovės valstybėse (Švedijoje, Suomijoje, Danijoje) neįgaliesiems asmenims yra skiriamos valstybinės pensijos, kurių dydis nepriklauso nuo asmens dalyvavimo darbo rinkoje bei gaunamų pajamų. Šios išmokos yra finansuojamos apmokestinant visus šalies gyventojus, o teisė į socialinę apsaugą yra pagrįsta pilietybės principu ir universalių paslaugų teikimu. Vis dėlto šiose šalyse papildomai veikia socialinio draudimo įmokomis pagrįstos privaloma bei savanoriška privati pensijų sistemos. Liberalaus tipo gerovės valstybėse (Didžiojoje Britanijoje) siekiama padėti tik labiausiai skurstantiems gyventojams, tarp jų ir neįgaliesiems. Lyginant su kitomis ES valstybėmis narėmis Didžiojoje Britanijoje teikiama valstybinė parama yra minimali, čia dominuoja privatūs pensijų fondai. L. Hantrais teigimu, valstybinės pensijos Didžiojoje Britanijoje paskutiniajame XX a. dešimtmetyje buvo gana mažos. Graikijoje, Portugalijoje bei Ispanijoje, kurios prie ES prisijungė vėliau negu jau minėtos šalys, yra taikomas konservatyvus socialinės gerovės modelis. Vis dėlto statistiniai duomenys rodo, kad valstybinių pensijų neįgaliesiems lygis šiose valstybėse amžių sandūroje buvo žemesnis negu kitose žemyno šalyse. Tai aiškinama blogesne Pietų Europos šalių ekonomine padėtimi.⁷⁷

Nors neįgaliesiems skirta politika įvairiose ES šalyse skirtinga, pagalbos neįgaliesiems kryptys yra bendros. Viena iš jų - siekis suvienodinti neįgalumo pensijų sistemas. Svarbu pažymėti, kad daugumoje valstybių narių šiuo metu veikia socialiniu draudimu pagrįstos ir su pajamomis susietos pensijų sistemos. Sistemos orientuojamos į darbinę veiklą, skirdamos pensiją dažniausiai siekia išlaikyti jo turėtą pragyvenimo lygį. Šiuo atveju orientuojamasi į darbinės pajamas, gautas ilgesnį laiką iki neįgalumo nustatymo. Sistemos, kurios siūlo fiksuotą sumą,

---

⁷⁷ Hantrais. Social policy in the European Union // 2000. Koundmills: Macmillan.

orientuojasi ne į darbinės pajamas, o siekia garantuoti tik tam tikrą poreikių patenkinimą. Jos finansuojamos iš mokesčių. Tačiau beveik kartu su šiomis sistemomis ES veikia bei steigiami nauji privatūs pensijų fondai.

Pataraisiais metais buvo sparčiai plėtojama užimtumo politikos ir vykdomos socialinės apsaugos reformos. Tačiau dar daug ką reikia nuveikti, siekiant pagerinti socialinę apsaugą, kad ja galėtų pasinaudoti kuo daugiau neįgaliųjų. Todėl siekiant neįgaliųjų socialinių garantijų užtikrinimą ir įgyvendinimą, Europoje būtina didinti socialinę sanglaudą ir užkirsti kelią atskirčiai, sprendžiant šio reiškinio problemą. Labai svarbu užtikrinti politikos nuoseklumą ir koordinavimą, įtraukiant neįgaliuosius ir kartų solidarumą.

3. NEIGALIŲJŲ ASMENŲ SOCIALINIŲ GARANTIJŲ ĮGYVENDINIMO BEI UŽTIKRINIMO LIETUVOJE TEISINIO REGLAMENTAVIMO PAKANKAMUMO ĮVERTINIMAS.

Remiantis pirmame skyriuje atlikta Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių neįgaliųjų socialines garantijas siaurąja prasme analize, pateikiama neįgaliųjų socialinių garantijų įgyvendinimo bei užtikrinimo Lietuvoje komparatyvistinė analizė.

Pagal tai, kaip suprantamas neįgalumas ir kokį vaidmenį užima neįgalusis visuomenėje, formuojama neįgalių asmenų socialinių garantijų sistema. Neįgalumo ir neįgaliojo sąvokos įtvirtintos Lietuvos Respublikos neįgaliųjų integracijos įstatyme. Taip pat, išskiriami du negalios sampratos modeliai: medicininis bei socialinis. Socialinių garantijų, kaip ir neįgaliojo sąvoka, nėra aiškiai ir vienareikšmiškai apibrėžtas terminas. Dažniausiai socialinių garantijų sąvoka naudojama kalbant apie socialinės apsaugos sistemos teikiamas priemones. Šiame magistro baigiamajame darbe socialinės garantijos nagrinėjamos kaip teisiniai mechanizmai, kurie apima neįgaliųjų teises ir pareigas.

Šiuo metu Lietuvoje neįgaliesiems yra nustatomas neįgalumo ir darbingumo lygis. Darbingumo sąvoka daugiau atsižvelgia į neįgalumo kompleksiskumą, taigi sutrikimai išlieka kaip vertinimo pagrindas, kas prieštarauja naudojamam socialiniam negalios sąvokos modeliui. Taipogi, dėl tokio negalios vertinimo neįgaliesiems tenka manipuliuoti darbingumo statusu ir rinktis arba darbą arba pašalpas.

Kitas svarbus niuansas yra profesinė rehabilitacija. Asmenims norintiems įsidarbinti yra labai svarbu gauti profesinę kompetenciją. Tačiau Lietuvoje profesinės rehabilitacijos infrastruktūra kol kas nėra pakankamai išsivysčiusi. Nėra įstaigų, teikiančių paslaugas psichinę, regos, klausos negalią turintiems asmenims. Taip pat, susiduriama su problema, kad asmenys naudojami profesinės rehabilitacijos paslaugomis tik norėdami gauti profesinės rehabilitacijos išmokas ir net neketindami baigus profesinės rehabilitacijos programą įsidarbinti.

Neįgaliųjų socialines darbo garantijas užtikrina Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas, Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas, Lietuvos Respublikos Socialinių įmonių įstatymas, Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas. 2006 – 2008 m. darbo rinkos padėtis buvo stipriai pagerėjusi, sumažėjo nedarbas, padidėjo užimtumo lygis, išaugo socialinių įmonių skaičius. Tačiau šias gerėjančias perspektyvas sugriovė ekonominė pasaulinė krizė. Ir šiai dienai vėl turime begalę bedarbių, tarp jų didelį skaičių neįgalių asmenų. Taigi, neįgaliajam sunku įsidarbinti, nepaisant teisės aktų reglamentuojamų garantijų į darbą. Realios

įsidarbinimo galimybės yra gana mažos. Neįgalieji susiduria su diskriminacija ir didele konkurencija darbo rinkoje. Ypač sunki žmonių, kurie turi proto negalią padėtis.

Taigi, asmens dėl sveikatos ir funkcinės būklės visiškai ar iš dalies netekus darbingumo ir to pasekoje praradus pajamas, asmeniui materialinės būklės garantijas suteikia valstybė. Valstybė nuolat tobulina išmokų sistemas. Esant ekonominei krizei ministras pirmininkas A. Kubilius pažadėjo nemažinti neįgaliesiems skirtų socialinių išmokų.

Tikriausiai viena iš didesnių problemų, su kuria susiduria neįgalieji tai aplinkos pritaikymas. Lietuvoje yra sukurta įstatyminė bazė, kuri reglamentuoja aplinkos pritaikymą neįgaliesiems, tačiau labai stokojama vykdymo politikos ir kontrolės. Ypač didelę problemą kelia seni pastatai, kurių pritaikymas neįgaliesiems įmanomas tik juos rekonstravus. Kas liūdniausia, kad šie seni pastatai yra gyvenamieji namai, medicininės paslaugas teikiančios įstaigos ir mokyklos.

Švietimą Lietuvoje reglamentuoja du pagrindiniai įstatymai, kuriuos šiuo metu ketinama sujungti į vieną. Šiuose įstatymuose įtvirtintos teisės normos, kurios garantuoja teisę į mokslą ir neįgaliesiems. Tačiau praktinis teisės į mokslą įgyvendinimas dažnai susiduria su problemomis: trūksta adaptuotos mokymo medžiagos, mokytojai neturi tinkamų žinių kaip dirbti su neįgaliaisiais, nepritaikyta ugdymo įstaigų aplinka. Kitas rūpestis – poįstatiminių teisės aktų, detalizuojančių įstatymų nuostatas, nebuvimas. Tai lemia, jog įstatymuose įtvirtintos nuostatos ne visada įgyvendinamos.

Neįgaliesiems, turintiems sutrikusią judėjimo funkciją, mokamos transporto išlaidų ar lengvųjų automobilių įsigijimo, jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos. Tačiau nuo šių metų šios garantijos yra siaurinamos. Neįgalusis turės pasirinkti arba gauti specialiąją transporto išlaidų kompensaciją ar specialiąją lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo kompensaciją.

Lietuva yra ratifikavusi daugybę su neįgaliaisiais susijusių tarptautinių žmogaus teisių dokumentų. Šiuo metu pagrindinis jos tikslas ratifikuoti Jungtinių Tautų Konvenciją.

Taigi, galime teigti, jog Lietuvoje turime įstatyminę bazę, kurioje įtvirtintos neįgaliųjų socialinės garantijos, tačiau ji yra tobulintina, o ypač tobulintinos teisės normos, kurios užtikrina šių garantijų įgyvendinimą.

IŠVADOS

Esminiai pokyčiai sukelti pasaulinės ekonominės krizės, verčia imtis priemonių skirtų socialinės apsaugos tobulinimui. Į vieną iš pirmų vietų išskiriant neįgaliuosius, kaip vieną iš labiausiai socialiai nuskriaustą grupę ir jiems teikiamas socialines garantijas. Veikiama naujų sąlygų socialinė apsauga patiria esminių permainų: didelį nedarbingų asmenų skaičių, lėšų trūkumą, taip pat išryškina silpnasias socialinės apsaugos sritis. Taigi, šalys imasi veiksmų: kuria strateginius planus, naujas teisės normas, tobulina esamas, su tikslu pašalinti silpnasias socialinės apsaugos vietas. Todėl atlikus analizę ir įvertinus teisės aktų pakankumą, galima teigti, jog:

1. Neįgalumo ir neįgaliojo sąvokos nėra aiškiai apibrėžtos galiojančiuose Lietuvos Respublikos įstatymuose. Taip pat, nėra ir bendros neįgalumo ir neįgaliojo sąvokos ES mastu. Lietuvoje susiduriama su piknaudžiavimu nustatant neįgalumą, taigi, reiktų tobulinti neįgalumo nusatymo sistemą.
2. Lietuvoje ypač susiduriama su neįgaliųjų nedarbingumo problema. Kadangi, asmuo, kuriam nustatytas nedarbingumas, veikia renkasi socialines išmokas nei darbą. Taigi, reiktų imtis visų imanomų priemonių šiai problemai spręsti. Galbūt netgi pasekti Rusijos pavyzdžiu ir svarstyti naujos tvarkos, kuria atsisakoma nedarbingumo sąvokos ir nedarbingumo lygio nustatymo.
3. Neįgalieji Lietuvoje dažnai susiduria su nepritaikyta jiems aplinka, kadangi neįgaliųjų aplinkos pritaikymą reglamentuojančios teisės normos nėra pakankamai suderintos ir užtikrinamos.
4. Neįgaliųjų teisę į švietimą reglamentuojantys teisės aktai nepakankamai apibrėžia šių garantijų įgyvendinimą. Kadangi neįgalieji, turintys teisę į išsilavinimą ne visada gauna galimybes patekti į mokymo įstaigas ar galimybes gauti tinkamas paslaugas.
5. Lietuva tobulina savo įstatyminę neįgaliųjų socialines garantijas ir jų įgyvendinimą reglamentuojančią teisinę bazę, pasirašydama tarptautinius dokumentus, tobulindama esamas teisės normas, kurdama veiksmų planus ir strategijas.
6. Lietuvoje dažniausiai susiduriama su neįgaliesiems skirtų socialinių garantijų praktiniu realizavimu, kadangi, nėra pakankamo garantijų įgyvendinimo užtikrinimo, taip pat, nėra sukurtos harmoningos ir sklandžiai veikiančios sistemos.

Darbo hipotezė, jog Lietuvoje egzistuoja nekryptingas neįgaliųjų socialines garantijas reglamentuojančios teisinės bazės kūrimas, ko pasekoje pasireiškia socialinių garantijų praktinio įgyvendinimo problemos, pasitvirtino ne pilnai. Teisės aktai, kurie reglamentuoja neįgaliųjų

socialines garantijas yra leidžiami kryptingai, tačiau ne visada pilnai reglamentuojant jų įgyvendinimą ir pažeidimų prevenciją.

Rekomendacijos

- Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 16 str. įtvirtinta nuostata, kad ministerijos pagal savo kompetenciją rengia ir teikia LR Vyriausybei siūlymus, įstatymų ir kitų teisės aktų projektus dėl neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos tobulinimo ir organizuoja neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos įgyvendinimą. Tačiau sprendimai susiję su neįgaliųjų teisėmis dažniausiai priskiriami tik vienai institucijai – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Yra klaidingai nussitovėjusi nuostata, jog neįgaliųjų asmenų problemas galima išspręsti šios institucijos dėka. Tačiau neįgaliųjų problemas reiktų spręsti solidariai, bendradarbiaujant ir įtraukiant ir kitas ministerijas.
- Siekiant užtikrinti neįgaliųjų užimtumą – tobulinti teisės aktus dėl neįgaliųjų asmenų diskriminacijos. Skatinti rinkos lankstumo ir užimtumo garantijų pusiausvyrą. Keisti neįgalumo nustatymo tvarką, kad neįgaliajam, kuriam pripažintas nedarbingumas, netektų rinktis tarp valstybės teikiamos pašalpos ir darbo.
- Sudaryti neįgaliesiems galimybę pasirinkti savo gyvenamąją vietą. Pereiti nuo institucinės globos prie priežiūros gyvenamojoje vietoje teikimo, diegti naujas sistemas (savarankiško gyvenimo sistemas), kad asmuo kuo ilgiau galėtų likti savo namuose. Gerinti sveikatos priežiūros ir socialinių tarnybų veiklos koordinavimą, nustatant vertinimo metodus, standartus ir kokybės patvirtinimo priemones.
- Siekiant išvengti piknaudžiavimo nustatant neįgalumą – keisti neįgalumo nustatymo tvarką.
- Tobulinant profesinės reabilitacijos paslaugas – skatinti profesinės reabilitacijos prieinamumą ir standartizavimą, taip pat neįgaliųjų motyvaciją. Stiprinti, plėsti bei organizuoti visapusiškas reabilitacijos paslaugas. Sukurti perėjimo nuo mokymo į darbo rinką grandį.
- Siekiant aplinkos pritaikymo neįgaliesiems – sukurti kontrolės mechanizmą, tobulinti teisės aktus.
- Neįgaliųjų švietimo srityje – skatinti švietimo prieinamumą bei ugdymo paslaugų veiksmingumą. Rengti dėstytojus darbui su neįgaliaisiais, pritaikyti aplinką, įtvirtinti teisės normas, kurios reglamentuotų kaip ir kokiomis lėšomis turėtų būti teikiamos transporto paslaugos skirtos nuvykti į švietimo įstaigą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Americans with Disabilities Act (ADA) // 1990. 42 U.S., Code Chapter 126;
2. Civil rights Act. 1964. CRA – Title VII – Equal Employment Opportunitirs – 42 US Code Chapter 21;
3. Europos socialinės apsaugos kodeksas // Valstybės žinios, ETS Nr. 48;
4. Federal Insurance Contributions Act. United States Code. Title 26, Subtitle C;
5. Federal Old- Age, Survivors and Disability Insurance program;
6. Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 93-3655;
7. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui, Regionų komitetui. „Neįgaliųjų padėtis Europos Sąjungoje. 2008–2009 m. Europos veiksmų planas“ // KOM(2007) 738.
8. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 53-1898;
9. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569;
10. Lietuvos Respublikos Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Darbo kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr.64-2569;
11. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1996 metų Europos socialinės chartijos (pataisytos) ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 49-1699;
12. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014;
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997 03 15, Nr. 23-546;
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 str. (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) 32 str. 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2009, Nr. 26/06;
15. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969;
16. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas // Valstybės žinios, 1991, Nr. 36-969;
17. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. X-916;

18. Lietuvos Respublikos šalpos pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. I-675;
19. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl specialiųjų poreikių nustatymo ir jų tenkinimo sąlygų bei taisyklių“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. A1-88;
20. Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. IX-2251;
21. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 115-3228;
22. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 32-788; 2001. Nr. 101-3597;
23. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Vakaro žinios. 1991, Nr. I-1489; 2003. Nr. IX-1630;
24. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. X-69-4;
25. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. X-210;
26. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. I-549;
27. LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl valstybės paramos ortopedijos techninėms priemonėms įsigyti organizavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 75- 2986;
28. LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 84 – 3672;
29. Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2010-2012 metų programa // Valstybės žinios. 2009, Nr
30. Neįgaliųjų padėtis Europos Sąjungoje. 2008–2009 m. Europos veiksmų planas // KOM(2007) 738 galutinis;
31. Privalomojo sveikatos draudimo tarybos įsakymas „Dėl išlaidų sanarių endoprotezams įsigyti kompensavimo tvarkos // Valstybės žinios. 2007, Nr. 88-3498;
32. Privalomojo sveikatos draudimo tarybos nutarimas „Dėl aprūpinimo klausos aparatais ir jų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr.30-1001;
33. Social Security Act. 1935;
34. Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų

- kompensacijos poreikių nustatymo kriterijų sąrašo, tvarkos aprašo ir pažymų formų patvirtinimo // Valstybės žinios. 2005, Nr. A1-120/V-346;
35. Tarptautinis ekonominių socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr.77-3290;
  36. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002. Nr.77-3290;
  37. Tarybos sprendimas dėl 2003-ųjų - Europos neigiamųjų metų 2001/903/EB 2001 m. gruodžio 3 d.;
  38. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948 m.) // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497;
  39. Захаров М. Л., Савостьянова В. Б., Тучкова Э. Г. Комментарий к новому пенсионному законодательству: постатейный комментарий к Федеральным законам «О трудовых пенсиях в Российской Федерации», «О государственном пенсионном обеспечении в Российской Федерации». М: Проспект, 2002. С. 61;
  40. Конституция РФ 1993 г.;
  41. Налоговый кодекс. 1998. № 146-ФЗ. 2000. № 117-ФЗ;
  42. Постановления Минтруда России „Об утверждении разъяснения „О порядке применения п. 4 ст. 5 Федерального закона „О трудовых пенсиях в Российской Федерации.“ 2002 . № 34;
  43. Постановления Правительства РФ „О порядке и условиях признания лица инвалидом“. 2006 . № 95;
  44. Федеральный закон "О трудовых пенсиях в Российской Федерации". 2001. № 173-ФЗ;
  45. Федеральный закон "Об обязательном пенсионном страховании в Российской Федерации" 2001. № 167-ФЗ. (ред. от 19.07.2007);
  46. Федеральный закон „О государственных пенсиях в Российской Федерации.“ 1990. № 340-1;
  47. Федеральный закон „О социальной защите инвалидов в Российской Федерации.“ 1995. № 181-ФЗ;
  48. Федеральный закон „Об обязательном социальном страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний“. 1998. № 125-ФЗ;

Specialioji literatūra

1. Geyer R. R. Exploring European Social Policy // 2000. Cambridge: Polity Press.
2. I. Pivorienė. „Integracijos modeliai: nuo medicininės reabilitacijos ir finansinės kompensacijos prie visuminio požiūrio į neįgalumą“, Socialiniai neįgalumo aspektai // Kaunas, VDU Socialinio darbo institutas. 2002, 104–105;
3. J. Ruškus, G. Mažeikis. Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas // 2007, Šiaulių universitetas;
4. Jolita Viluckienė. „Iškūnyta“ socialinio modelio negalios samprata. Filosofija. Sociologija // 2008. T. 19, Nr. 4, p. 45–52;
5. Jolita Viluckienė. „Iškūnyta“ socialinio modelio negalios samprata. Filodofija Sociologija // 2008. T. 19. Nr. 4, p. 45–52;
6. Juodkaitė D. JAV socialinės apsaugos sistemos finansinė parama, teikiama neįgaliems žmonėms // Jurisprudencija, 2004, T. 57(49). P. 41-62;
7. Leta Dromantienė. Socialinės Europos kūrimas // Vilnius. MRU. 2008;
8. LR Švietimo ir mokslo ministerija. Mokslinio tyrimo „Specialiujų poreikių turinčių asmenų mokymosi aprėptis“ ataskaita // Vilnius. 2007;
9. Socialinių tyrimų institutas. „Mokslininkų socialinės garantijos“ // Vilnius, 2008;
10. Vadapalas, Vilenas. Tarptautinė teisė: bendroji dalis // Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 240.
11. Žalimienė L. Socialinės paslaugos // 2003, Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija;

Internetiniai tinklapiai

1. <http://www.socmin.lt>
2. <http://www3.lrs.lt>
3. <http://www.socialsecurity.gov>

PRIEDAI

Nr.	Lengvatų pobūdis	Lengvatos apibūdinimas ir teisės aktai
1.	Vaistai	<p>100 procentų bazinės kompensuojamųjų vaistų, įrašytų į Ligų ir kompensuojamų vaistų joms gydyti bei į Kompensuojamų vaistų sąrašus, ir medicinos pagalbos priemonių, įrašytų į Kompensuojamų medicinos pagalbos priemonių sąrašą, ambulatoriniam gydymui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenims, pripažintiems nedarbingais (0-25 proc.); • asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių asmenims, kuriems teisės aktų tvarka nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis. <p>50 procentų bazinės kainos kompensuojamųjų vaistų, įrašytų į Kompensuojamų vaistų sąrašą, ir medicinos pagalbos priemonių, įrašytų į Kompensuojamų medicinos pagalbos priemonių sąrašą, ambulatoriniam gydymui:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenims, pripažintiems iš dalies darbingais (30-40 proc.); • senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, kuriems nustatytas vidutinių specialiųjų poreikių lygis ir asmenims, kuriems nustatyta antra invalidumo grupė. <p style="text-align: center;"><i>Sveikatos draudimo įstatymas (10 straipsnis)</i></p>
2.	Gydymas	<p>Visa bazinė kaina kompensuojama medicininės reabilitacijos, įskaitant sveikatą gražinantį gydymą, siunčiamiems baigti gydymą po sunkios ligos ar traumos, kurios įrašytos į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintą sąrašą</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenims, pripažintiems nedarbingais (0-25 proc.); • asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių asmenims, kuriems teisės aktų tvarka nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis. <p style="text-align: center;"><i>Sveikatos draudimo įstatymas(11 straipsnis)</i></p> <p>Ligos ar traumos atveju, dirbantys ir gaunantys valstybinio socialinio draudimo invalidumo pensiją, vieną kartą per kalendorinius metus, gali gauti 90 dienų trukmės laikinojo nedarbingumo pašalpą (asmenims, pripažintiems nedarbingais (0-25 proc.) arba iš dalies darbingais (30-40proc.) asmenims, kuriems buvo nustatyta I ar II invalidumo grupė ir senatvės pensijos amžiaus asmenims, kuriems teisės aktų tvarka</p>

		<p>nustatytas didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis).</p> <p><i>Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas(9 straipsnis)</i></p>
3.	Vykimas per pasienio kontrolės punktus	<p>Teisę vykti be eilės turi lengvieji automobiliai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kuriuos vairuoja neįgalieji, pateikę transporto priemonės registravimo liudijimą ir neįgaliojo pažymėjimą arba iki 2007 m. birželio 30 d. – invalido pažymėjimą, ir lengvieji automobiliai; • kuriais vežami asmenys, kurie teisės aktų nustatyta tvarka pripažinti nedarbingais, arba asmenys, kuriems nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis. <p><i>LRV nutarimas 2006-06-01 Nr.524 „Dėl LRV 2001 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 126 „Dėl pasienio kontrolės punktų veiklos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo”.</i></p>
4.	Ženklo „Neįgalusis“ naudojimas	<p>Teisę ženklą naudoti turi fizinis asmuo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kuriam nustatytas mažesnis negu 55 proc. darbingumo lygis, ir, kuris pats vairuoja automobilį; • sukakęs senatvės pensijos amžiaus, kuriam nustatytas didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis ir ,kuris pats vairuoja automobilį; • kuris veža asmenį, pripažintą nedarbingu ar sukakusį senatvės pensijos amžių, kuriam nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis; <p><i>Socialinės apsaugos ir darbo ministro, vidaus reikalų ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2005-01-28 įsakymas Nr. A1-20/1V-23/V-67 „Dėl skiriamąjo ženklo „Neįgalusis“ išdavimo ir naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“</i></p>
5.	Transporto lengvatos	<p>Teisė įsigyti vienkartinį važiavimo tolimojo reguliaraus susisiekimo autobusais, keleiviniais traukiniais bei vienkartinį arba mėnesinį vardinį važiavimo vietinio (miesto ir priemiestinio) reguliaraus susisiekimo autobusais ir troleibusais, reguliaraus susisiekimo laivais ir keltais bilietą su 80 proc. nuolaida, bei juos lydintis vienas asmuo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenys, pripažinti nedarbingais; • senatvės pensijos amžiaus asmenys, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis. <p>Teisė įsigyti vienkartinį važiavimo tolimojo reguliaraus susisiekimo autobusais, keleiviniais traukiniais bei vienkartinį arba mėnesinį vardinį važiavimo vietinio</p>

		<p>(miesto ir priemiestinio) reguliaraus susisiekimo autobusais ir troleibusais, reguliaraus susisiekimo laivais ir keltais bilietą su 50 proc. nuolaida:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenys, pripažinti iš dalies darbingais; • senatvės pensijos amžiaus asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas vidutinių specialiųjų poreikių lygis. <p><i>Transporto lengvatų įstatymas (5 straipsnis)</i></p>
6.	Gyvenamasis plotas	<p>Valstybės parama būstui įsigyti, ar pritaikyti neįgaliųjų poreikiams teikiama:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nedarbingiems ar iš dalies darbingiems asmenims; • senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, kuriems nustatytas specialiųjų poreikių lygis; • šeimoms, kuriose yra asmuo pripažintas nedarbingu arba iš dalies darbingu, arba asmuo, kuriam nustatytas specialiųjų poreikių lygis. <p><i>Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams modernizuoti įstatymas (4 straipsnis)</i></p> <p>Subsidija būsto kredito daliai padengti teikiama kreditų gavėjams - nedarbingiems arba iš dalies darbingiems, arba kuriems nustatytas specialiųjų poreikių lygis, arba šeimoms, kuriose yra asmuo pripažintas nedarbingu arba iš dalies darbingu, arba asmuo, kuriam nustatytas specialiųjų poreikių lygis. - padengiama 20 proc. suteikto kredito (ar kredito likučio) sumos.</p> <p><i>Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams modernizuoti įstatymas (6 straipsnis)</i></p> <p>Šeima, kurioje yra neįgalusis, turi teisę į socialinį būstą.</p> <p>Neįgalių asmenų (šeimų), turinčių teisę į socialinį būstą, sąrašai sudaromi pagal prašymo įregistravimo savivaldybėje datą.</p> <p><i>Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams modernizuoti įstatymas</i></p>
7.	Darbas	<p>Darbo rinkoje papildomai remiami bedarbiai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenys, kuriems nustatytas iki 40 proc. darbingumo lygis; • asmenys, kuriems 45-55 proc. darbingumo lygis.

		<p><i>Užimtumo rėmimo įstatymas (4 straipsnis)</i></p> <p>Darbdaviams, įdarbinusiems asmenis, kuriems nustatytas iki 40 proc. darbingumo lygis, kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį per visą jų darbo laikotarpį mokama už faktiškai dirbtą laiką pagal LRV patvirtintą minimalų valandinį atlygį apskaičiuoto darbo užmokesčio subsidija;</p> <p>Darbdaviams, įdarbinusiems asmenis, kuriems nustatytas 45-55 proc. darbingumo lygis, subsidijos darbo užmokesčiui mokamos iki 12 mėnesių.</p> <p><i>Užimtumo rėmimo įstatymas (26 straipsnis)</i></p> <p>Parama darbo vietoms steigti ir jų steigimo subsidijavimas.</p> <p><i>Užimtumo rėmimo įstatymas (29, 30 straipsniai)</i></p> <p>Asmenis, kuriems nustatytas iki 40 proc. darbingumo lygis ir pradedantiems savo verslą, skiriama parama darbo vietai steigti.</p> <p><i>Užimtumo rėmimo įstatymas (32 straipsnis)</i></p> <p>Neįgaliesiems mokamas priklausančios bedarbio pašalpos ir gaunamos pensijos skirtumas.</p> <p><i>Nedarbo socialinio draudimo įstatymas (15 straipsnis)</i></p> <p>Neapmokestinamas darbo užmokesčio dydis – 800 litų:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenims, kuriems nustatytas 0-25 proc. darbingumo lygis; • senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis. <p>Neapmokestinamas darbo užmokesčio dydis – 600 litų:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenims, kuriems nustatytas 30-40 proc. darbingumo lygis; • senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, kuriems teisės aktų tvarka nustatytas vidutinių specialiųjų poreikių lygis. <p><i>Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (20 straipsnis)</i></p>
8.	Atostogos	<p>Neįgaliesiems - 35 kalendorinių dienų atostogos.</p> <p><i>Darbo kodeksas (166 straipsnis)</i></p>

		<p>Neįgaliesiems - 30 kalendorinių dienų neapmokamos atostogos.</p> <p>Darbuotojui, vienam slaugančiam neįgalų, kuriam nustatytas nuolatinės slaugos būtinumas, - iki 30 kalendorinių dienų per metus šalių suderintu laiku.</p> <p><i>Darbo kodeksas (184 straipsnis)</i></p>
9.	Žemė	<p>Nuo žemės mokesčio atleidžiami žemės savininkai – asmenys, kuriems nustatytas 0-40 proc. darbingumo lygis, kai minėtų savininkų šeimose apmokestinamojo laikotarpio pradžioje nėra darbingų asmenų ir jiems priklausančio žemės sklypo dydis neviršija savivaldybių tarybų nustatytų neapmokestinamųjų dydžių. Teikiant lengvatą, prie darbingų asmenų nepriskiriami mokymo įstaigų dieninių skyrių moksleiviai bei studentai.</p> <p><i>Žemės mokesčio įstatymas (6 straipsnis)</i></p> <p>Asmenims, pripažintiems nedarbingais ar asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis, ir kuriems nustatyta tvarka atkurtos nuosavybės teisės į valstybės išperkama žemę, mišką ir vandens telkinius, už juos, taip pat už atsisakytą sklypą mieste atlyginama pinigais iki nustatyto termino.</p> <p><i>Lietuvos Respublikos Vyriausybės 200-06-27 nutarimas Nr. 730 „Dėl Piliečių, kuriems atlyginama už valstybės išperkama žemę, mišką ir vandens telkinius, ir piliečių, kuriems atlyginama pinigais, kai jie atsisako perduodamo neatlygintinai nuosavybėn naujo žemės sklypo individualiai statybai mieste, sąrašų sudarymo ir atlyginimo tvarkos aprašo“</i></p>
10.	Indėliai	<p>Atkurtomis santaupomis pradedama laisvai disponuoti tokia eilės tvarka:</p> <p>Neįgalieji, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis; asmenys, pripažinti nedarbingais bei jų sutuoktiniai ir asmenys, sukakę senatvės pensijos amžių, kuriems nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis bei jų sutuoktiniai arba slaugytojams (sutuoktiniai, tėvai, globėjai, rūpintojai), slaugantiems namuose neįgalų asmenį, kuriam nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis.</p> <p>Asmenys, pripažinti iš dalies darbingais ir asmenys, sukakę senatvės pensijos amžių, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas vidutinių specialiųjų</p>

		poreikių lygis. <i>Gyventojų santaupų atkūrimo įstatymas (6 straipsnis)</i>
11.	Teisinė pagalba	Teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, neatsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius, turi: <ul style="list-style-type: none"> • asmenys, kurie yra pripažinti nedarbingais; • asmenys, sukakę senatvės pensijos amžių, kuriems nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis; • taip pat šių asmenų globėjai, (rūpintojai), kai valstybės garantuojama teisinė pagalba reikalinga globotinio (rūpintinio) teisėms ir interesams atstovauti bei ginti. <i>Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (12 straipsnis)</i>
12.	Valstybės rinkliava	Už asmens tapatybės kortelės ir paso išdavimą bei pakeitimą, už dokumento, patvirtinančio asmens gyvenamąją vietą, išdavimą nuo valstybės rinkliavos atleidžiami asmenys: <ul style="list-style-type: none"> • kuriems nustatytas 0-40 proc. darbingumo lygis; • kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis <i>Rinkliavų įstatymas (6 straipsnis)</i>

Neigaliems vaikams taikomos pagrindinės lengvatos

Eil Nr.	Lengvatų pobūdis	Lengvatos apibūdinimas ir teisės aktai
1.	Vaistai	100 procentų bazinės kompensuojamųjų vaistų, įrašytų į Ligų ir kompensuojamų vaistų joms gydyti bei į Kompensuojamų vaistų sąrašus, ir medicinos pagalbos priemonių, įrašytų į Kompensuojamų medicinos pagalbos priemonių sąrašą, ambulatoriniam gydymui. <i>Sveikatos draudimo įstatymas (10 straipsnis)</i>
2.	Gydymas	Visa bazinė kaina kompensuojama medicininės reabilitacijos, įskaitant sveikatą grąžinantį gydymą, siunčiamiems baigti gydymą po sunkios ligos ar traumos, kurios įrašytos į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintą. Kompensuojama 90 procentų bazinės sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo kainos. <i>Sveikatos draudimo įstatymas (11 straipsnis)</i>

3.	Vykimas per pasienio kontrolės punktus	<p>Teisę vykti be eilės turi lengvieji automobiliai, kuriais vežami neįgalūs vaikai, pateikę neįgaliojo pažymėjimą.</p> <p><i>LRV nutarimas 2006-06-01 Nr.524 „Dėl LRV 2001 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 126 „Dėl pasienio kontrolės punktų veiklos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“</i></p>
4.	Ženklo „Neįgalusis“ naudojimas	<p>Teisę ženklą naudoti turi fizinis asmuo, kuris veža vaiką, kuriam nustatytas sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis.</p> <p><i>Socialinės apsaugos ir darbo ministro, vidaus reikalų ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2005-01-28 įsakymas Nr. A1-20/IV-23/V-67 „Dėl skiriamą ženklo „Neįgalusis“ išdavimo ir naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“</i></p>
5.	Transporto lengvatos	<p>Teisė įsigyti vienkartinį važiavimo tolimojo reguliaraus susisiekimo autobusais, keleiviniais traukiniais bei vienkartinį arba mėnesinį vardinį važiavimo vietinio (miesto ir priemiestinio) reguliaraus susisiekimo autobusais ir troleibusais, reguliaraus susisiekimo laivais ir keltais bilietą su 80 proc. nuolaida, bei juos lydintis vienas asmuo.</p> <p><i>Transporto lengvatų įstatymas (5 straipsnis)</i></p>
6.	Gyvenamasis plotas	<p>Valstybės parama būstui įsigyti, ar pritaikyti neįgaliųjų poreikiams teikiama:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmenims, kuriems nustatytas sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis; • šeimoms, kuriose yra asmuo, kuriam nustatytas sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis. <p>Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams modernizuoti įstatymas (4 straipsnis)</p> <p>Šeimoms, kuriose yra neįgalus vaikas, iki 2002 12 31 lengvatinėmis sąlygomis gavusiems kreditus ir po 2003 01 01 šeimoms, kuriose yra neįgalus vaikas, - padengiama 20 procentų suteikto kredito likučio sumos.</p> <p><i>Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įgyvendinimo įstatymas (2-1 straipsnis)</i></p> <p>Subsidija būsto kredito daliai padengti teikiama kreditų gavėjams - šeimoms, kuriose yra neįgalus vaikas – padengiama 20 proc. suteikto kredito (ar kredito likučio) sumos.</p> <p><i>Gyventojų aprūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymas (6 straipsnis)</i></p> <p>Šeima, kurioje yra neįgalus vaikas, gyvenanti savivaldybės išnuomotame būste, kurio naudingasis</p>

		<p>plotas, tenkantis 1 šeimos nariui yra mažesnis kaip 10 kv.m. arba 14 kv. m., turi teisę į socialinio būsto sąlygų pagerinimą (<i>8 ir 9 straipsnis</i>).</p> <p><i>Gyventojų aprūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymas</i></p> <p>Šeimose, kuriose yra neįgalus vaikas ir turinčių teisę į socialinį būstą, sąrašai sudaromi pagal prašymo įregistravimo savivaldybėje datą. Į šį sąrašą įrašomos šeimos, kuriose yra neįgalus vaikas.</p> <p><i>Gyventojų aprūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymas (11 straipsnis)</i></p>
7.	Darbas	<p>Darbo rinkoje papildomai remiami:</p> <ul style="list-style-type: none"> • neįgalieji, kuriems nustatytas neįgalumo lygis; • šeimos pasirinkimu vaiko motina (įmotė) arba tėvas (įtėvis), vaiko globėjas, rūpintojas, faktiškai auginantis neįgalų vaiką iki 18 metų. <p><i>Užimtumo rėmimo įstatymas (4 straipsnis)</i></p> <p>Įdarbinimas subsidijuojant:</p> <ul style="list-style-type: none"> • darbdaviams įdarbinusiems asmenis, kuriems nustatytas neįgalumo lygis, kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį per visą jų darbo laikotarpį mokama faktiškai dirbtą laiką pagala LRV patvirtintą minimalų valandinį atlygį apskaičiuoto darbo užmokesčio subsidija; • darbdaviams įdarbinusiems asmenis, kuriems nustatytas neįgalumo lygis, ir šeimos pasirinkimu vaiko motiną (įmotę) arba tėvą (įtėvį), vaiko globėją, rūpintoją, faktiškai auginantį neįgalų vaiką iki 18 metų, subsidijos darbo užmokesčiui mokamos iki 12 mėnesių. <p><i>Užimtumo rėmimo įstatymas (26 straipsnis)</i></p> <p>Neapmokestinamas darbo užmokesčio dydis -800 litų - asmenims, kuriems nustatytas sunkus neįgalumo lygis;</p> <p>Neapmokestinamas darbo užmokesčio dydis -600 litų - asmenims, kuriems nustatytas vidutinis ar lengvas neįgalumo lygis.</p> <p><i>Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (20 straipsnis)</i></p> <p>Darbuotojams, auginantiems neįgalų vaiką, suteikiama viena papildoma poilsio diena per mėnesį (arba sutrumpinamas darbo laikas dviem valandomis per</p>

		savaite), apmokant už tai iš įmonių, įstaigų, organizacijų ir ūkio lėšų. <i>Darbo kodeksas (214 straipsnis)</i>
8.	Atostogos	Neįgaliesiems - 35 kalendorinių dienų atostogos. <i>Darbo kodeksas (166 straipsnis)</i> Darbuotojams, vieniems auginantiems neįgalų vaiką, suteikiamos 35 kalendorinių dienų kasmetinės atostogos. <i>Darbo kodeksas (166 straipsnis)</i> Teisė pasirinkti kasmetinių atostogų laiką po 6 mėnesių nepertraukiamo darbo įmonėje, turi darbuotojai vieni auginantys neįgalų vaiką. <i>Darbo kodeksas (169 straipsnis)</i> darbuotojams, auginantiems neįgalų vaiką iki 18 metų – iki 30 kalendorinių dienų suteikiamos nemokamos atostogos darbuotojų reikalavimu. <i>Darbo kodeksas (184 straipsnis)</i>
9.	Indėliai	Atkurtomis santaupomis pradedama laisvai disponuoti šeimos, auginančios neįgalius vaikus. <i>Gyventojų santaupų atkūrimo įstatymas (6 straipsnis)</i>
11.	Teisinė pagalba	Teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, neatsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius, turi asmenys: <ul style="list-style-type: none"> • kuriems nustatytas sunkus neįgalumas; • šių asmenų globėjai, kai valstybės garantuojama teisinė pagalba reikalinga globotinio teisėms ir interesams atstovauti bei ginti. <i>Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (12 straipsnis)</i>
13.	Valstybės rinkliava	Už asmens tapatybės kortelės ir paso išdavimą bei pakeitimą, už dokumento, patvirtinančio asmens gyvenamąją vietą, išdavimą nuo valstybės rinkliavos atleidžiami asmenys iki 18 metų, kuriems nustatytas neįgalumo lygis . <i>Rinkliavos įstatymas (6 straipsnis)</i>

2. Finansinės pagalbos priemonės

1.	Specialusis nuolatinės slaugos poreikis (vaikas ir asmenims iki 24 metų (iš vaikystės) – 2,5 bazinės pensijos dydžio, kitiems asmenims – 1,5
----	--

	<p>bazinės pensijos dydžio).</p> <p>Specialusis nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis (vaikas ir asmenims iki 24 metų (iš vaikystės) – 1 bazinės pensijos dydžio, kitiems asmenims – 0,5 bazinės pensijos dydžio).</p> <p>Specialusis lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikis (iki 32 MGL dydžio).</p> <p>Specialusis transporto išlaidų kompensacijos poreikis (0,25MGL dydžio).</p> <p><i>Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2005-05-04 įsakymas Nr. A1-120/V-346 „Dėl specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo kriterijų sąrašo, tvarkos aprašo ir pažymų formų patvirtinimo“</i></p>
2. Darbas	<p>Nustatomas profesinės rehabilitacijos paslaugų poreikis ir mokama profesinės rehabilitacijos pašalpa (draustiems – pagal <i>Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (5 straipsnis,)</i> nedraustiems - 2 bazinės pensijos dydžio).</p> <p><i>Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005-04-18 nutarimas Nr. 413 „Dėl profesinės rehabilitacijos pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“</i></p>
3. Komunalinės paslaugos	<p>20 proc. MGL dydžio išmokos mokamos auginantiems vaikus iki 18 m. (besimokančius bendrojo lavinimo mokykloje, profesinėje, aukštesniojoje mokykloje ar aukštojoje mokykloje diene forma - iki 24 m.) neįgaliesiems, kurie yra pripažinti nedarbingi ir kurių šeimose nėra darbingų šeimos narių.</p> <p>Jeigu šeimoje gyvena du ir daugiau nedarbingų neįgaliųjų, išmoka mokama vienam iš neįgaliųjų asmenų nepriklausomai nuo to, ar šeimoje yra darbingų šeimos narių.</p> <p><i>LRV nutarimas 2006-02-13 Nr. 152 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. kovo 26 d. nutarimo Nr. 193 „Dėl Medicininio ir socialinio invalidų aptarnavimo bei materialinės padėties garantijų“ pakeitimo“</i></p> <p><i>Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-6 d. įsakymas Nr. A1-98 „Dėl Išmokų neįgaliesiems mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“</i></p>
4. Mokslas	<p>Finansinė parama teikiama studijuojantiems neįgaliesiems:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) specialiesiems poreikiams tenkinti – 50 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio tikslinių išmokų kiekvieną mėnesį; 2) studijuojantiems iš dalies valstybės biudžeto lėšomis finansuojamose arba nefinansuojamose vietose -3,2 Lietuvos respublikos Vyriausybės nustatyto minimalaus gyvenimo lygio dydžio tikslinių išmokų kiekvieną mėnesį.

	<p><i>Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006- nutarimas Nr. „Dėl neįgaliųjų, studijuojančių aukštosiose mokyklose, rėmimo tvarkos aprašo patvirtinimo“</i></p> <p>Specialiųjų poreikių asmenys švietimo įstaigose ir namuose aprūpinami ugdymui skirta kompensacine technika.</p> <p><i>Specialiojo ugdymo įstatymas (25 straipsnis)</i></p>
3. Socialinės paslaugos	
Socialinės paslaugos	<p>Teikiamos bendrosios ir/ar specialiosios socialinės paslaugos.</p> <p><i>Socialinių paslaugų įstatymas</i></p> <p><i>Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymas Nr.A1-93 „Dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“</i></p>

Šaltinis: Socialinė darbo ir apsaugos ministerija. Prieiga per internetą: www.socmin.lt (žiūrėta 2009 11 11)

NEIĞGALIŪJŪ SOCIALINĖS GARANTIJOS

SANTRAUKA

Neįgalieji ir jiems teikiamos socialinės garantijos pataruoju metu yra labai aktuali tema, kadangi esant pasaulinei ekonominei krizei ypač pasunkėjo neįgalių asmenų padėtis. Šiuo metu jiems yra ypač aktuali valstybės jiems teikiama pagalba. Šiame magistro baigiamajame darbe pateikiamas neįgaliojo asmens ir jam teikiamų socialinių garantijų apibrėžimai socialinės apsaugos sistemoje. Darbe analizuojami Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys neįgaliųjų socialines garantijas siauraja prasme. Taip pat, darbe pateikiama užsienio šalių: JAV, Rusijos ir ES neįgaliųjų socialinių garantijų komparatyvistinė analizė, didesnę dėmesį skiriant materialinės būklės garantijoms ir jų įgyvendinimui.

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas neįgaliesiems teikiamas socialines garantijas galima suskirstyti į tris grupes – 1) socialinės garantijos socialinės apsaugos srityje, 2) garantijos sveikatos apsaugos srityje ir 3) garantijos švietimo ir ugdymo srityje.

Raktiniai žodžiai: neįgalieji, darbingumo lygis, neįgalumo lygis, profesinė rehabilitacija.

THE SOCIAL GUARANTEES OF DISABLED PEOPLE

(Vilma Balandytė)

SUMMARY

People with disabilities, security of their rights, social guarantees – these questions are topical recently because of the world economic crises most hard it became for disable people. So for today it is most important for them – goverment's contributed aid. This master's work proposes the conception of disable person and social guarantees and gives the definitions of guarantees according to to social protection system. In this work the juridical regulation of guarantees in Lithuania are analized in the proper way. Also in this work attention is payed to the analysis of guarantees of USA, Russia and EU paying more attention to the material well – being of disable.

In this master work analised guarantees of disable can be classified into three main groups: 1) social guarantees in social protection system; 2) social guarantees in health service system and guarantees in education system.

Keywords: disabled people, level of working capacity, level of disability, professional rehabilitation.

Abstract

In this master's work are analyzed social guarantees of disabled people. Paying most attention to social guarantees in the social security system.